

Kuntapolitiikan Fair Play 🙌



SISÄLLYSLUETTELO

1. Lukijalle.....	3
2. Kunnat elinvoiman lähteillä.....	8
3. Miten yhteistyötä ja luottamusta rakennetaan ja ylläpidetään?.....	14
4. Parempaa puhetta – parempia päätöksiä. Eli kuinka kitkeä vihapuhetta?.....	24
5. Konsensus vai kompromissi? Poliittinen luovuus kuntapäättäjän tehtävässä.....	34
6. Kuntapäättäjä, mitä sinä kuulet ja ketä kuuntelet?.....	40
7. Ketä varten kunta on olemassa?.....	48



Lukijalle

Mitpä jos heräisit joku kaunis aamu siihen todellisuuteen, että sosiaalisen median kanavat olisivat maailmanlaajuisesti kaatuneet? Puolueiden raja-aidat madaltuneet ja hallitus – oppositio – retoriikka kadonnut? Nahkurin orret, rötösherrat, härskit iltalypsyt ja muut kovasuiset sammakot ja provosoinnit hävinneet poliittisesta kielenkäytöstä? Samoin lehmänkaupat, toisten selän takana pahaa puhuminen ja poliittinen peli olisivat enää vain muisto menneestä?

Tuona kauniina aamuna jokainen ihminen olisi arvokas omana itsenään, omine ajatuksineen ja mielipiteineen ilman henkilöön kohdistuvaa arvostelua. Poliitikon ei tarvitsisi pelätä haistattelua eikä kokea itseään tai perhettään uhatuksi. Kaikilla olisi yhtäläiset mahdollisuudet vaikuttaa omaan elämään ja myös yhteiskuntaa koskeviin asioihin. Media välittäisi tietoa ja eri näkökulmia eikä tuotaisi vastakkainasettelua.

Ihan tällaiseen aamuun emme Ajatuspaja Alkiossa heränneet syksyllä 2020, kun kävimme läpi 15-30- vuotiaille nuorille suunnatun kyselymme tuloksia. Selvitimme ”Taistelua valosta – Nuoret ja politiikan tulevaisuus” -kyselytutkimuksessa, mitä mieltä nuoret ovat omasta osallisuudestaan yhteiskuntaan, arvoistaan ja poliittisista puolueista. Kysyimme nuorilta myös, mitkä ovat heille esteitä osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan?

Nuorten antama vastaus kysymykseemme herätti meidät nykyiseen poliittiseen toiminta- ja keskustelukulttuuriin jo tottuneet konkarit. Nuoret eivät halua olla esillä, koska pelkäävät arvostelun kohteeksi joutumista. Tätä mieltä oli peräti 46 % vastaajista. Arvostelun pelkoa kokivat etenkin nuoret naiset, jotka samassa kyselyssä peräänkuuluttivat nuoria miehiä enemmän rangaistuksia vihapuheesta.

Tuloksemme sai pian laajempaa julkisuutta. Poliittiseen toiminta- ja keskustelukulttuuriin alettiin kiinnittää huomiota eri tahoilta. Oulun kaupunginvaltuuston tapahtumat niittivät kyseenalaista Youtube- mainetta samaan aikaan, kun Erätauko haki jalansijaa keskustelukumppaneita kunnioittavana menetelmänä. Yle käynnisti viisivuotisen Hyvin sanottu -Bra sagt – hankkeen suomalaisen keskustelukulttuurin parantamiseksi.

Ongelman näkyväksi tekeminen ei kuitenkaan korjannut asiaa nuorten poliittisen osallistumisen osalta. Nuorten osuus kesäkuun 2021 kuntavaalien ehdokkaissa laski entisestään. Kunnanvaltuustoihin valittiin myös aiempaa vähemmän nuoria. Vain 5,58 % nykyisistä kunnanvaltuutetuista on alle 30-vuotiaita. Nuorten äänestysaktiivisuus oli niin ikään matala samaan aikaan kun kunnanvaltuustojen keski-ikä on korkea eli 51 vuotta tällä alkaneella valtuustokaudella. Puolueilla oli vaikeuksia löytää ensimmäisiin historiallisiin aluevaaleihin etenkin nuoria alle 30-vuotiaita ehdokkaita.

Poliittisen toiminta- ja keskustelukulttuurin muutos lähtee meistä. Tästä syystä kenties sinäkin luet parhaillaan Kuntapolitiikan Fair Play- artikkelikokoelmaa? Haluat olla mukana tekemässä parempaa kuntapolitiikkaa? Ei ole sattuma, että artikkelien yhdistäväksi teemaksi ja artikkelikokoelman otsikoksi on valittu juuri ”reilu peli.” Sitä politiikka kaipaa tällä hetkellä enemmän kuin koskaan.

Juniorijalkapallossa tutut vihreät, reilun pelin Fair play- kortit jaetaan peliohjaajan eli usein itsekkin nuoren henkilön toimesta sille pelaajalle, joka näyttää hyvää esimerkkiä, pelaa reilun pelin sääntöjen mukaan, tuo peliin peli-iloa ja kannustaa muitakin pelaamaan reilusti ja käyttäytymään hyvin. Reilun pelin vihreän kortin saanut pelaaja on usein tsempannut oman osaamisensa ääri rajoilla tai tehnyt pelissä erityisen reilun pelin teon. Vihreän kortin saaja ei ole välttämättä joukkueensa taidokkain huippupelaaja, mutta hän on kannustavin.

Meidän mielestämme kuntapolitiikka, kuten demokraattinen asioidenhoito yleensäkin, ansaitsee nykyistä paremman tulevaisuuden. Avainsana on kannustaminen. Kannustavia toimijoita ja reilun pelin pelaajia tarvitaan, politiikanteon iloa unohtamatta. Vaikka kuntakentän muutokset ja uuden kunnan muuttuvat tehtävät elinvoimakysymyksineen ja talouden tasapainottamisineen haastavat jokaisen kuntapäättäjän osaamista aluehallintouudistuksen rinnalla, voima on omassa joukkueessa. Reilun pelin pelaajia tarvitaan lisää.

Olemme koonneet tähän artikkelikokoelmaan puheenvuoroja eri näkökulmista herättelemään ennen kaikkea kuntapäättäjien, mutta myös muiden politiikan parissa toimivien ajattelua paremmasta päätöksentekokulttuurista. Keskeisiä kysymyksiä ovat yhteistyön välttämättömyys ja luottamuksen rakentaminen vaikeissakin arjen tilanteissa. Keskustelulla ja kuuntelemisella on iso merkitys päätöksenteolle. Kuntapäättäjien on hyvä pitää mielessä myös tavoitteet – kenelle päätöksiä tehdään? Vaikka kirjoittajat ovat oman alansa asiantuntijoita, ja osalla on myös omakohtaista kokemusta politiikasta ja päätöksenteosta, halusimme pitää artikkelikokoelmamme helposti lähestyttävänä ja selkeäluoisena kirjoittajien omaa ääntä vaimentamatta. Tästä syystä lähteet on koottu artikkelien loppuun lisälukemistoksi.

Turun yliopiston tulevaisuudentutkimuksen laitoksen tutkimusjohtaja Tuomas Kuhmonen kirjoittaa aluksi kuntien elinvoimasta. Teemaa pohditaan varmasti jokaisessa Suomen kunnassa tällä hetkellä, kun uusia kuntastrategioita mietitään samaan aikaan, kun varaudutaan vuoden 2023 alusta Suomen historiallisesti suurimpaan hallinnolliseen uudistukseen, jonka myötä kuntien tehtäväkentästä lähtee iso osa pois – budjettivastuuta unohtamatta.

Kuhmonen pohtii kirjoituksensa aluksi elinvoiman käsitettä ja elinvoiman lähteitä luoden lopuksi toivoa Suomen kartan jokaiseen notkoon ja saaremaan Savon Villin Lännen esimerkin kautta. Aito elinvoimatyö ei onnistu vain nimikkeitä muuttamalla vaan se vaatii myös toimintatapojen muuttamista, kullekin kunnalle ja alueelle sopivalla tavalla.

Jokaisessa kunnassa on elinvoiman lähteitä ja menestymisen mahdollisuuksia. On paljon kuntapäättäjien vastuulla, miten ne strategiatyössä tunnistetaan ja päätöksenteossa hyödynnetään. Kuhmonen artikkeli toimii hyvänä starttina valtuustojen strategiatyöskentelylle.



Hankasalmen kunnanjohtaja Matti Mäkinen kirjoittaa luottamuksen merkityksestä, sen luomisesta ja ylläpitämisestä haasteellisissakin tilanteissa. Kirjoitus on syntynyt pitkäaikaisen kunnanjohtajan ja myös kuntapäättäjän omakohtaisista kokemuksista ja siihen on politiikassa toimivien helppo yhtyä.

Edellytys luottamuksellisen suhteen syntymiseksi on aitous eli uskallus olla ja toimia omalla itsenään myös kuntapolitiikassa. Kaikkia ei voi miellyttää ja suora puhe on usein turvallisempi luottamuksen kannalta kuin kiertelyt. Myöskään demokratiaa ei tule pelätä, sillä äänestykset kuuluvat lajiin, Mäkinen muistuttaa.

Pitkä ura kuntapolitiikan parissa ei ole kuitenkaan syönyt Mäkisen idealismia. 1990-luvun alun kokemukset ylioppilaskuntatoiminnasta ovat seuranneet mukana, samoin Kolminaisuuden Postulaatti-nimisen edustajistoryhmän oppi: ”Koskaan kaikki lupaukset ja päämäärät eivät sellaisenaan kuntapolitiikassa toteudu, vaikka kuinka olisi hyvä tahto, tavoite ja luottamusta.” Sattumallekin on annettava arvonsa. Mäkinen tarjoilee hyviä käytännön vinkkejä ja myös lohdutusta kuntapäättäjille vaikeisiin tilanteisiin, joita edessä väistämättä on.

Jyväskylän yliopiston yliopistonlehtori, dosentti Tuija Saresma on pitkän linjan nykykulttuurin tutkija, joka työskentelee parhaillaan populismin ja vihapuheen parissa selvittäen niiden ja tunteiden vaikutusta ihmisten poliittiseen toimintaan. Saresma pohtii artikkelissaan tämän hetken poliittisen toimintakulttuurin suurinta kysymystä eli miten kitkeä vihapuhetta?

Vihapuheen vahingollisuutta tarkastellaan artikkelissa eri näkökulmista tunteiden, demokratian ja sananvapauden tasolle asti. Saresma tuo hyvin esiin vihapuheen luonteen toimintaa ja päätöksentekoa rajoittavana. Hän muistuttaa, että vihapuhe on myös keino osoittaa uusille tulokkaille, mitä kuuluu ja kuka kääntää. Vihapuhetta ei pidä kenenkään hyväksyä.

Vihapuhe on otettava vakavasti, jos haluamme, että politiikassa tapahtuu uusiutumista. Jokaisen kunnanvaltuutetun olisi Saresman mukaan hyvä miettiä omalta kohdaltaan ja jokaisessa kunnanvaltuustossa olisi hyvä miettiä yhdessä, kuinka vihapuheen haitallisia vaikutuksia voisi vähentää? Jokaisella on oikeus tulla kuulluksi ja vakavasti otetuksi riippumatta puoluekannasta, sukupuolesta, seksuaalisesta suuntautumisesta, ihonväristä tai iästä.



Vuosi 2022 on iloisen päätöksenteon teemavuosi. Teemavuoden symboli on ITE-taiteilija Paula Huhtasen maalaama ja moottorisahataiteilija Juha Käkelän veistämä puheenjohtajan nuija. Lahjoitimme jokaiseen Suomen kuntaan uniikin nuijan muistuttamaan päätöksenteon merkityksestä. Toivomme, että näillä nuijilla tehdään vain hyviä päätöksiä iloisessa yhteistyön hengessä. Kuva: Kisu Huuskonen.



Klaara Tapper on tutkijanuraansa pian aloitteleva Jyväskylän yliopiston valtio-opin opiskelija, joka on ollut mukana niin opiskelijapolitiikassa kuin Euroopan parlamentin päätöksenteossa harjoittelijan roolista käsin. Tapperin artikkelissa pohditaan poliittista edustuksellisuutta ja kuntapoliitiikan luovuuden rajoja. Tapper kyseenalaistaa kirjoituksessaan poliittisen päätöksenteon yhden keskeisen käytännön dilemman: miksi politiikassa pyritään aina yksimielisyyteen, kun paljon hedelmällisempi ja luovempi tapa on etsiä kompromissia?

Tapperin artikkelissa korostuu ennen kaikkea poliittisen yhteistyön merkitys ja politiikan näkeminen diskurssina. Parlamentaarisessa edustuksellisessa demokratiassa – jota kunnallinen päätöksenteko mitä suurimmissa määrin edustaa – mikään toimija ei voi yksin sanella tehtäviä päätöksiä. Mikäli yhdellä ryhmällä ei ole valtuuston enemmistöä, on sen pakko tehdä yhteistyötä muiden kanssa. Yhteistyö on kuntapoliitiikassa paitsi välttämättömyys, on se myös rikkaus moniäänisyyden kautta. Jos kunnassanne ei luontaista yhteistyötä ole esimerkiksi valtuustoryhmien välillä, on siihen syytä pyrkiä ja tulla toista puolitiehen vastaan. Harva asia on politiikassa ehdoton. Poliittikka on mahdollisuuksien taidetta.

Maaseudun Sivistysliiton kehittämisspäällikkö Virpi Harilahti-Juola on toiminut tiiminsä kanssa usean kunnan kumppanina tavoitteena parantaa kuntalaisten kuulemistä ja osallisuutta kuntien erilaisissa kehittämissankkeissa. Harilahti-Juolan ja Maaseudun Sivistysliiton osallisuustyö perustuu suoran demokratian määritelmään, jossa jokaisella kuntalaisella on oikeus vaikuttaa päätöksentekoon ohi perinteisen puoluepoliittisen vaikuttamisen. Tämä on synnyttänyt uusia tapoja kuntalaisten, päättäjien ja virkamiesten kohtaamiselle ja ajatustenvaihdolle, joita kirjoituksessa esitellään. Tutuksi tulevat esimerkiksi penkkikahvilat ja päättäjäposti sekä yhteisöllisyyttä tukevat toimintatavat.

Kuntajohtaminen on päättäjän näkökulmasta aina suurten linjojen strategista johtamista. Siinä keskeisessä roolissa on Harilahti-Juolan mukaan vuoropuhelu eli dialogisuus. Oleellista on, kenen kanssa vuoropuhelua käydään? Jos se jää kuntapäättäjien ja virkamiesten väliseksi, ei kaikkien kuntalaisten ääni tule kuuluviin. Ei siis ole sattumaa, että Harilahti-Juolan kirjoituksen otsikkona on: Kuntapäättäjä – mitä sinä kuulet ja ketä kuuntelet? Miten saada hiljaisten ja näkymättömien ääni kuuluviin kunnan kehittämistyössä?

Artikkelikokoelmamme päättyy demokratian, politiikan, päätöksenteon, kuntien ja kuntien itsehallinnon näkökulmista oleellisempaan kysymykseen ”Ketä varten kunta on olemassa?”. Tämä artikkeli on syntynyt Katja Asikaisen ja Virva Viljasen yhteistyönä. Asikainen työskentelee nuorisotalon kattojärjestö Allianssissa vaikuttamistyön päällikkönä ja Viljanen Demo Finland ry:ssä dialogiasiantuntijana.

Katja Asikainen ja Virva Viljanen antavat kirjoituksessaan äänen nuorille tulevaisuudentekijöille. Artikkelissa esitellään muun muassa nuorten näkemyksiä ilmastoon, aluepolitiikkaan, asumiseen, kuntien elinvoimaan ja pitovoimaan sekä liikkumiseen liittyen. Asikainen ja Viljanen peräänkuuluttavat myös kuntapäättäjien yhteistyötä nuorisovaltuustojen kanssa.

Jokaisen kuntapäättäjän tärkein tehtävä on rakentaa parempaa tulevaisuutta. Tämän päivän ratkaisut ovat kuitenkin totta vasta huomenna. Pisimpään tämän päivän päätösten kanssa elävät nykyiset nuoret sukupolvet. Kuntapäättäjän kannattaisikin Asikaisen ja Viljasen mielestä joskus pysähtyä tutkiskelemaan omia ajatuksiaan. Ketä ajatellen muodostan kantani päätettäviin kysymyksiin? Miten suhtaudun nuorten ikäluokkien toiveisiin ja ehdotuksiin?

Kuntapolitiikan Fair play -artikkelikokoelma haluaa antaa lukijoilleen toivoa paremmasta päätöksenteon kulttuurista ja vaikuttavasta politiikasta. Muutos on mahdollinen, mutta se edellyttää joukkovoimaa. Toivottamme sinut tervetulleeksi muutoksentehtävien joukkoon!

Pauliina Maukonen
tutkimuskoordinaattori
Ajatuspaja Alkio

***Kuntapolitiikan Fair Play- on
Ajatuspaja Alkion ja Maaseudun
Sivistysliiton lähtölaukaus
Iloisen päätöksenteon teema-
vuodelle 2022.***

Pauliina Maukonen on Ajatuspaja Alkion tutkimuskoordinaattori ja vetäjä Maaseudun Sivistysliitossa. Vuonna 2020 perustettu Alkio tuottaa ja kokoaa tietoa päätöksenteon tueksi sekä toimii kansalaisten tieto-osallisuuden ja demokratian edistämiseksi järjestämällä keskustelutalaisuuksia. Maukonen tutkii ja harrastaa politiikkaa. Tällä hetkellä vapaa-aika täyttyy Joutsan kunnanhallituksen puheenjohtajan tehtävistä.



Kunnat elinvoiman lähteillä

Tuomas Kuhmonen



Tuomas Kuhmonen toimii tutkimusjohtajana Tulevaisuuden tutkimuskeskuksessa Turun yliopistossa, mutta sijaitsee Vesannolla Savon Villissä Lännessä pysyvässä etätyössä. Hän tutkii mm. aluekehityksen, ruokajärjestelmän ja kestävän kehityksen tulevaisuutta. Harhautunut moniin paikallisiin luottamus-tehtäviin ja toimii mm. Vesannon kunnanvaltuuston ja elinvoimaryhmän puheenjohtajana. Suoihiminen (Homo humus).

Ensin oli työ ja työpaikka

Elinvoiman käsite on vallannut alaa kuntakentällä kulovalkean tavoin. Tehtävänimikkeitä on muutettu elinkeino-alkuisista elinvoima-alkuisiksi. On perustettu elinvoimalautakuntia, -jaoksia ja ryhmiä. Perinteinen mainoslause "meillä on hyvä asua ja yrittää" on saanut rinnalleen uusia iskulauseita: "meillä on hyvää elää", "pienuus on vahvuus" ja "elinvoimaa erämaassa".

Vuosikymmenet keskustelua kunnan menestymisestä leimasivat asukasluku ja työpaikkamäärä. Elettiin voimakkaan muuttoliikkeen aikaa, kun maaseutu teollistui ja yhteiskunta palveluvaltaistui. Kasvavat kaupungit ja vahvat teollisuuspaikkakunnat imivät alkutuotannosta vapautuvaa

työvoimaa maaseutukunnista. Elinkeinojen rajat olivat selkeitä ja työpaikat olivat kunnan tai yrityksen sijaintipaikkaan sidottuja. Kansakunta vaurastui ja kuntasektori vahvistui.

Harvat maaseutukunnat kykenivät korvaamaan alkutuotannon työpaikkamenetykset muiden toimialojen uusilla työpaikoilla. Maailmanmallin jäsentyminen elinkeinojen, työpaikkojen ja väestöpohjan ympärille oli luontevaa. Elinkeinopolitiikan tekijöillä oli suora sarka kynnettävään.

Sitten maailma muuttui

Vähitellen kuntakentän tai-vaanranta alkoi tummua. Pälle alkoivat vyöryä kestävyysvajeen haasteet. Elinkei-

norakenteen muutosten ja julkisen politiikan seuraukset olivat jakaneet väestöä epätasaisesti kuntien välillä. Monet koulutus-, terveys- ja hallintopalvelut keskittyivät maakuntakeskuksiin, joihin kertyi ylimäärä nuoria, kun taas moneen maaseutukuntaan jäi ylimäärä ikäihmisiä. Kuntien tarpeet eriytyivät. Osassa kuntia alettiin kokea, että tarpeita on rajattomasti, mutta rahaa niiden tyydyttämiseen turhan rajallisesti.

Samalla työelämä muuttui pirstaleisemmaksi ja monimuotoisemmaksi. Etätyö alkoi yleistyä. Voimakas eläköityminen synnytti työvoimapulan moneen aiemmin työpaikkapulasta kärsineeseen maaseutukuntaan. Kaupungeissa

alettiin kipuilla korkeiden elin-kustannusten ja suuren pieni-tuloisten joukon epäyhtälön kanssa. Koronakin tuli mukaan jakamaan pelimerkkejä uudelleen.

Ajatus kunnan toimintakyvystä ja menestymisestä joutui uuteen valoon. Enää ei riittänyt kunnan menojen miettiminen, vaan piti ruveta ajattelemaan entistä enemmän myös tuloja. Pelkkä palvelutuotanto ei ollut enää riittävä käyttöjärjestelmä kunnan yritys- ja väestöpohjan säilyttämiseksi tai vahvistamiseksi. Piti ruveta miettimään yhä enemmän imagoa, kunnan ja kuntalaisten yhteyttä ja vuorovaikutusta, erilaisissa kehittämisverkostoissa toimimista – elinvoimaa.

Elinvoimakäsitteen hu- teruus ja vahvuus

Elinvoima on huera käsite. Siihen liitetään usein pitkä lista määritteitä: mahdollisuudet, voimavarat, tahto ja kyky, uudistuminen. Pohjimmiltaan elinvoima tarkoittaa kulloinkin riittävää toimintakykyä ja riittävää uudistumiskykyä, säilymistä ”elossa”. Kotimaisten kielten keskus (Kotus 2017) toteaa elinvoiman käsitteen ongelmalliseksi, koska sillä voitiin viitata lähes mihin tahansa kunnan tehtävään. Paananen ym. (2014) määrittelivät kunnan elinvoiman arvioinnin osa-alueiksi resurssit, vuorovaikutuksen ja uuden luomisen (taulukko 1).

Resursseissa oli paljon tuttua ja perinteistä: kuntataloutta, väestöpohjaa, työpaikkoja, asuntoja ja elinkeinoelämää. Kahden muun osa-alueen suhteen tulikin paljon uutta opeteltavaa: yhteisöllisyyttä, sosiaalista pääomaa, verkostojen johtamista, paikallisdentiteettiä, strategisia elinvoimavalintoja, uudistumiskykyä, hallintokulttuurin kehittämistä ja avoimuutta paikallisyhteisön osallistumiselle. Kukin kunta tarttui toimeen tavallaan. Osa kunnista leimasi vanhat rakenteet ja nimikkeet elinvoimaleimalla, osa alkoi etsiä uusia toiminta- ja ajattelutapoja. Seurasi juuri se kirjavuus, johon Kotus viittaa: elinvoima voi tarkoittaa kuntakentässäkin melkein mitä tahansa.

Taulukko 1. Elinvoiman osa-alueet. Lähde: Paananen ym. 2014.

Resurssit	Vuorovaikutus	Uuden luominen
Kuntatalouden hallinta	Yksilöllinen aktiivisuus	Paikallisyhteisöjen yrittäjämäinen asenne
Väestön suotuisa ikärakenne	Yhteisöllisyys	Tavoitteellinen elinvoiman edistäminen
Hyvä työllisyystilanne	Sosiaalinen pääoma	Strategiset elinvoimavalinnat
Toimiva yhdyskuntarakenne	Verkostojen johtaminen	Oman aseman uudelleen arvioiminen
Hyvä asuntotilanne	Erilaisten elämäntapavalintojen mahdollisuus	Uudistumiskyky
Elinkeinoelämää tukeva johtaminen	Kulttuuritoiminta	Hallintokulttuurin kehittäminen
Elinkeinoelämän vireyys	Paikallisdentiteetti	Avoimuus paikallisyhteisön osallistumiselle

Käsitteet ovat silti tärkeitä. Niillä ohjataan ajattelua, kehystetään asioita ja suunnataan toimintaa. Elinvoimakäsitteen suurin ansio on epäilemättä kunnan toimintaa, selviytymistä ja menestymistä koskevan ajattelun monipuolistuminen. Menestysreseptin etsiminen ei ole hyvä johtolanka, koska kunnan tehtävä ei ole kilpaila. Vanha elinkeino-, työpaikka- ja väestöpohjalähtöinen ajattelu taas kattaa vain kapean tontin kunnan toiminnasta nykymaailmassa. Moni vahvan yrityskannan kunta on vaikeuksissa esimerkiksi asukkaiden houkuttelussa ja moni kasvavan väestön kunta koriaan myöten veloissa.

Oikein käytettynä elinvoima onkin hyvä käsite. Se tarjoaa erilaisille kunnille käteen sopi-

vavan työkalun kunkin oman polun löytämiseen toimintamahdollisuuksien avaruudessa.

Oma tie

Kuntien palvelurakenteet muistuttavat paljon toisiaan, koska kunnilla on paljon lakisääteisiä tehtäviä ja osaa niistä hoidetaan yhdessä esimerkiksi kuntayhtymien muodossa.

Silti kunnat jäsentävät elinvoimansa ja sen ylläpitämiseen tarvittavat toimet eri tavoin (Kuhmonen ym. 2013). Profiileja voidaan pelkistää muun muassa siten, että suurkaupungeissa tavoitellaan elinvoimaa erityisesti infrastruktuurihankkeiden kautta, koska näiden mahdollistamat ihmis-



"Elinvoimakäsitteen suurin ansio on epäilemättä kunnan toimintaa, selviytymistä ja menestymistä koskevan ajattelun monipuolistuminen."

virrat, vuorovaikutusalustat ja liiketoimintaverkostot vahvistavat aluetta. Toimiva perusrakenne luo elinvoiman.

Pienemmissä keskuksissa elinvoiman kehittäminen on kiinnittynyt vahvasti veturiyrittäisiin, yritysverkostoihin ja yritysystävällisyyteen sekä vetovoimaan. Kilpailukykyiset yritykset luovat elinvoiman. Pienessä kunnassa elinvoima peilautuu kunnan toimintaan vahvasti yksittäisen ihmisen



Kulttuurilla on suuri merkitys paikallisyhteisöjen elinvoimaan. Kesäteatterit tarjoavat elämyksiä myös kesäasukkaille ja matkailijoille. Kuva: Pauliina Maukonen.

näkökulmana: arkena, turvana, työpaikkana, lähiyhteisönä, itsensä toteuttamisena ja turvallisena elinympäristönä. Toimintakykyiset ihmiset luovat elinvoiman.

Pelkistys on karkea, mutta sisältää ajatuksen siitä, että kuntien elinvoimaprofiilit voivat olla erilaisia. Erilaiset kunnat voivat ammentaa elinvoimaa eri lähteistä ja pysyä sitä kautta toimintakykyisinä ja asukkaalleen arvokkaina toimijoina.

Elinvoiman syvät lähteet

Elinvoima koostuu virroista, joita erilaiset varannot tuottavat. Elinvoiman lähteinä toimivia varantoja voidaan kuvata pääomina: fyysisenä, inhimillisenä, sosiaalisena ja luontopääomana (kuvio 1). Näitä pääomia on luonnollisesti eri kunnissa erilainen mää-

rä mutta myös erisuhteinen määrä. Jokaisesta pääoman lähteestä voidaan kuitenkin ammentaa elinvoimaa: palveluita, kokemuksia, elämyksiä, vuorovaikutusta, yhteisöllisyyttä, liiketoimintaa, työpaikkoja, identiteettiä, muutokkykyä ja muita kunnan toimintakyvyn ja kuntalaisten hyvän elämän aineksia.

Haasteena on paitsi lähteiden tunnistaminen myös niiden valjastaminen elinvoimavirroiksi. Kaikki eivät ole suinkaan kunnan hallinnassa tai hallittavissa. Uudenaikainen elinvoimatyö edellyttää verkostomaista toimintatapaa: roolien määrittelyä, tuumaamista, sopimista, vastavuoroisuutta, luottamusta, avoimuutta ja ennakkoluulottomuutta, kunnan venyttämistä virallisen kuntaorganisaation ulkopuo-

lelle, osuuskuntamaista ajattelua. Elinvoimatyön suurimmat haasteet ovat sen sisällön määrittely ja toiminnan organisointi kullekin kunnalle sopivalla tavalla.



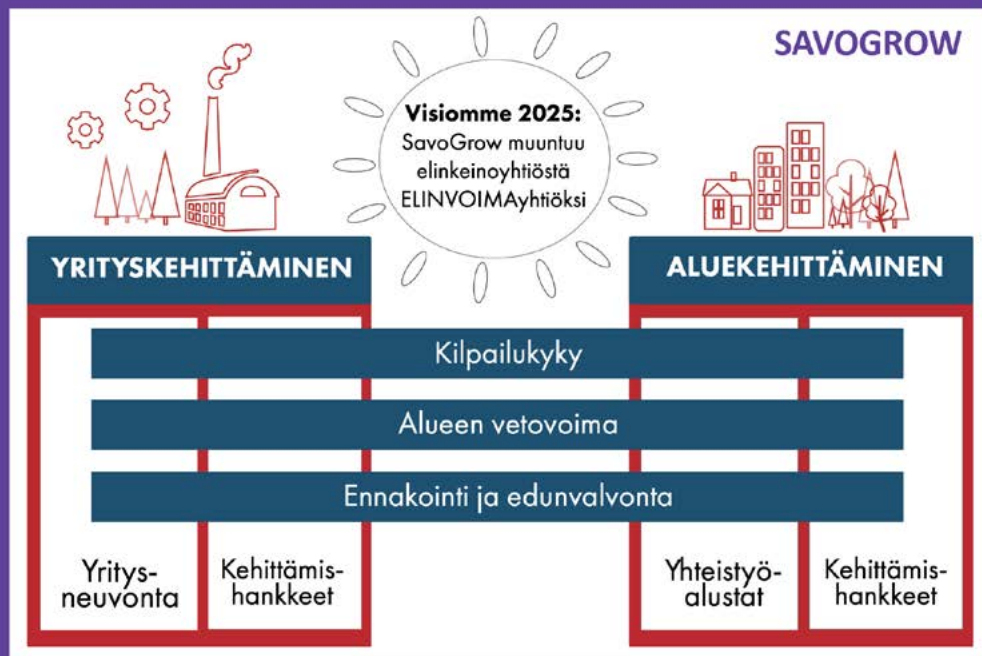
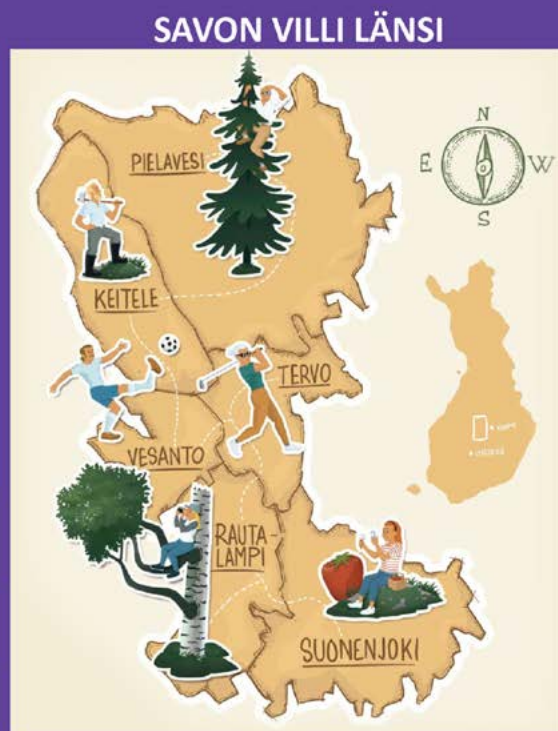
"Pienessä kunnassa elinvoima peilautuu kunnan toimintaan vahvasti yksittäisen ihmisen näkökulmana: arkena, turvana, työpaikkana, lähiyhteisönä, itsensä toteuttamisena ja turvallisena elinympäristönä."

Miten elinvoimatyön voisi organisoida

Kunnan visio ja kuntastrategia ovat elinvoimatyön kivijal-



Kuvio 1. Elinvoiman lähteet.



Kuvio 2. Vesannon kuntastrategia, Kehitysosakeyhtiö SavoGrow:n strategia Savon Villi Länsi.

ka. Jotta kunta voisi tunnistaa omat elinvoiman lähteensä, sen täytyy määritellä paikansa ajan virrassa. Visioita ja strategioita on perinteisesti tehty hyvin kiinteästi kunnan peruspalvelutehtävien äärelä, jolloin ne ovat saattaneet muistuttaa taloussuunnitelmia.

Tällaisen suppean visionin ulkopuolelle jää kuitenkin merkittävä määrä elinvoiman kannalta tärkeitä asioita, vaikkapa miten uudistumista edistetään, miten verkostoissa toimitaan ja miten toimitaan yhteistyössä kuntaorganisaation ulkopuolisten tahojen kanssa. Jos kunta ajattelee voivansa ammentaa elinvoimaa vaikkapa erityisesti luontopääoman ja sosiaalisen pääoman lähteistä, tämä voisi näkyä keskeisesti myös visiossa ja strategiassa.

Mitä-kysymys on ylliedustettuna ja miten-kysymys alie-

dustettuna kuntastrategioissa. Toimenpidelistoja on toki helppo laatia, mutta elinvoimatyön ytimeen pääseminen edellyttää myös moneen miten-kysymykseen vastaamista. Millaisia uusia toimintatapoja tai toimintatapojen muutoksia tarvitaan? Yhtenä esimerkkinä voidaan katsoa Vesannon kuntaa ja sen naapurikuntia (Keitele, Pielavesi, Rautalampi, Suonenjoki, Tervo).

Vesannon kuntastrategia koostuu visiosta, toimintatapojen muutoksia tai painotuksista sekä strategiahankkeista, joilla näitä pyritään edistämään valtuustokauden aikana (kuvio 2). Kuntakuusikko on muuntanut yhteisen elinkeino-yhtiönsä (Kehitysyhtiö SavoGrow Oy) elinvoimayhtiöksi ja palkannut sinne elinvoimapääällikön johtamaan tätä tehtäväkenttää. Yhtiön strategiaan on lisätty toinen tukijalka, ja siitä on tullut Savon Villin Lännen kuntien kehittäjäkumppani erityisesti

elinvoiman vahvistamisessa. Aito elinvoimatyö ei onnistu vain nimikkeitä muuttamalla vaan se vaatii myös toimintatapojen muuttamista, kullekin kunnalle ja alueelle sopivalla tavalla.

Tulevaisuudenusko ja tulevaisuusinvestoinnit

Tulevaisuudenusko on tulevaisuuden eteen tehtävien uhrausten ja panostusten – tulevaisuusinvestointien – polttoaine. Jos tulevaisuudenuskoa ei ole, tulevaisuusinvestointeja ei tehdä. Kun kunta on kyennyt asemoitumaan vaihtoehtoisien tulevaisuuksien kentälle ja löytänyt omat elinvoiman lähteensä, se kykenee pitämään yllä myös tulevaisuudenuskoa.

Lähteet:

Kuhmonen, T., Ahokas, I. & Ruotsalainen, J. 2013. Hankinnat osana kuntien elinvoiman johtamista. Tutu e-julkaisu 6/2013. Tulevaisuuden tutkimuskeskus, Turun yliopisto.

Paananen, H., Haveri, A. & Airaksinen, J. 2014. Kunta elinvoiman johtajana. Acta 255. Kuntaliitto, Helsinki.



Miten yhteistyötä ja luottamusta rakennetaan ja ylläpidetään?

Matti Mäkinen

Pieni askel vastuuseen

Tiina Vainikainen on sanoittanut Ressu Redfordille ”Pieni askel”-kappaleen, joka laulajan itsensä sanoin on muun muassa kertomus yhteisestä matkasta. Biisin yksi lause tiivistää hyvin sen, miten kunnassakin yhteistyötä ja luottamusta rakennetaan ja ylläpidetään.

**”Joskus vain pieni askel
pitkä matka on”**

Yhteistyö ja luottamus sekä syntyy, että murenee useimmiten ihan pienien arkisten juttujen kautta. Joka päivä kunnassa otamme askelia niin eteen kuin taaksepäin matkallamme kohden keskinäistä luottamusta. Jos se matka pääsääntöisesti vie eteenpäin, niin silloin kunta parhaiten voi menestyä ja kunnassa on hyvä tekemisen meininki.

Kaikkein tärkein asia on jokaisen oma vastuu. Jos pyrimme itse olemaan luottamuksen arvoisia ja yhteistyökykyisiä, olemme itse rakentamassa hyvää ja toimivaa kuntaa. Sekin on kuitenkin muistettava, että aina kaikki eivät edes tahdo tehdä yhteistyötä kaikkien kanssa tai olla kaikkien luottamuksen arvoisia.

Kuva: Kati Leinonen



Matti Mäkinen on toiminut 14 vuotta kunnanjohtajana ja kaikkiaan yli 17 vuotta johtavana viranhaltijana Hankasalmen kunnassa. Hänellä on myös 8 vuoden kokemus kaupunginvaltuutettuna Jyväskylässä ja 4 vuotta liikuntalautakunnan puheenjohtajana. Aiemmin hän on toiminut Jyväskylän yliopiston ylioppilaskunnassa useita vuosia sekä johtavana viranhaltijana että johtavana luottamushenkilönä.

Toimijajoukossa on aina ihmisiä, joiden välillä on vanhoja tai tuoreempia erimielisyyksiä tai keskinäistä katkeruutta. Joku voi kokea toisen napanneen edestään keskeisen luottamustoi- mipaikan. Jonkun viranhaltijan uratoiveet ovat voineet kokea takapakkia. Tai sitten ihan vain pahantahtoisuus, populismi, tarve erottua tai muut syyt johtavat siihen, että kaikki eivät aidosti yhdessä kaikkien kanssa asioita halua ratkoa tai hoitaa.

Mutta, miten esimerkiksi sitä yhteistyötä ja luottamusta rakennetaan ja ylläpidetään?

Uskaltakaa olla juuri sellaisia kuin olette

Yhteistyön ja luottamuksen syntymisen yksi keskeinen tekijä on se, että päättäjät ja viranhaltijat uskaltavat olla juuri sellaisia kuin he ovat – olla omia persooniaan. Itsellenikin on tärkeää uskaltaa liikkua ihan ”Mattina” vaan kuntalaisten ja päättäjien joukossa. Kuntalaisten on voitava lähestyä minua sellaisina kuin he itse ovat – jäykistelemättä tai arastelematta.

Tällä en tarkoita sitä, etteikö minun kunnanjohtajana pidä olla aidosti kuntaa edustava johtaja ja vakavasti otettava sellainen. Mutta nykyiseen Suomeemme onneksi kuuluu se, että meidän odotetaan olevan niin viranhaltijoina kuin luottamushenkilöinä helposti kuntalaisten ja sidosryhmien lähestyttävissä. Ja ennen kaikkea luottamuselimissä, seminaareissa ja ilta-kouluissa meidän on uskallettava olla aidossa vuorovaikutuksessa keskenämme.



Kuva: Martu Väisänen

Yleinen luottamuksen ilmapiiri synnyttää yhteiskunnan, jossa päättäjät ja viranhaltijat voivat liikkua vapaasti ihmisten joukossa niin valtakunnan kuin kunnan tasolla ja kohdata ihmisiä jokapäiväisessä arjessa. Noista kohtaamisista se yhteistyön ja luottamuksen rakentaminen ja ylläpito kunnassa ja kuntalaisten keskuudessa lähtee – ei niinkään juhlapuheista ja tiedotteista, vaikka niilläkin on oma tärkeä merkityksensä.

Muistakaa, te ette voi miellyttää kaikkia koko ajan

Edustukselliseen demokratiaan kuuluu se, että luottamushenkilön on pyrittävä toimimaan äänestäjiensä ja potentiaalisten äänestäjiensäkin puolesta. Viranhaltijan lähtökohta on olla töissä kaikkia kuntalaisia varten. Mutta olennaista on muistaa, että joka päivä tuotamme pettymyksiä joillekin kuntalaisille, joskus myös viranhaltijoille ja luottamushenkilöille ympärillämme. Tuo-

tamme, vaikka kuinka yrittäisimme sitä luottamusta rakentaa ja ylläpitää.

On erittäin harvoja aitoja päätöksiä, joita kannattaisi edes 80 % kuntalaisista. Harvoin edes kaksi eri valmistelijaa kunnassa on täysin samaa mieltä jonkun päätöksen perusteista, vaikka samaan lopputulokseen päätyisivätkin. On uskallettava myöntää itselleen sekin, että usein omiin ratkaisuihin tiedon ohella vaikuttavat oma kokemus- ja arvomaailma, ja niiden kautta syntyvät tunteet – osalla ihmisistä kokemus- ja arvomaailma on aivan erilainen.



"Jos pyrit olemaan kaikkien kanssa samaa mieltä tai välttämään kaikkia ristiriitoja, niin ennen pitkää et nauti enää kenenkään luottamusta."

Mutta mitä vilpittömämmin ja avoimemmin viranhaltijana ja luottamushenkilönä pystyt toimimaan, sitä varmemmin yhteistyön ja luottamuksen ilmapiiriä olet rakentamassa, vaikka välillä jonkun mielestä väärää päätösesitystä tekisit, tai väärin asian kohdalla äänestäisit tai viestisit. Jos taas kaikkien kanssa pyrit olemaan samaa mieltä ja välttämään kaikkia ristiriitoja, niin ennen pitkää et nauti juuri kenenkään luottamusta.

Asiat eivät aina voi mennä juuri sinun näkemyksesi mukaan

Vaikka olisit ylin virkamiesjohtaja tai keskeisin luottamushenkilö kunnassa, niin aina asiat eivät voi mennä juuri sinun näkemyksesi mukaan. Aina et ole edes oikeassa tai ole ottanut kaikkea huomioon. Joskus et sitten vain edusta demokraattisen enemmistön kantaa. Ja useimmissa asioissa on aidosti useampia mahdollisia vaihtoehtoja.

Vastaan on toki oikeus luottamushenkilöllä äänestää ja eriäviä mielipiteitä voi jättää niin luottamushenkilö kuin viranhaltija. Kuntalainen



taas voi päätöksestä jättää oikaisuvaatimuksen tai valituksen.

Mutta jos päätös on lakien mukainen, niin viranhaltijoiden pitää päätöstä lähteä toimeenpanemaan ja päästä nopeasti yli siitä, jos vaikka pohjaesitys olisikin kaatunut äänestyksessä. Useimmissa tapauksissa luottamusta ja yhteistyötä kunnan sisällä vahvistaisi hurjasti se, että äänestyksessä häviölle jääneet luottamushenkilöt myös hyväksyisivät tehdyn ratkaisun.

Hankasalmella viime valtuustokaudella äänestettiin esimerkiksi niin kahdeksan kilometrin kevyen liikenteen väylän rakentamisesta kuin uuden päiväkodin rakentamisesta koulukeskuksen teon yhteydessä. Taloudelliset argumentit puolsivat varovaisuutta investointeihin, kun taas kunnan elinvoiman kehittäminen puolsi hankkeita.

Keskustelu valtuustossa oli rakentavaa. Äänestysten jälkeen hankkeisiin sitoutuivat kaikki. Vahvoja näkemyseroja oli ja yksimielisyyttä ei voitu saavuttaa, mutta käydyt keskustelut ja äänestykset lopulta vahvistivat keskinäistä luottamusta. Käyty keskustelu taas avasi kuntalaisille sen, että asiakokonaisuuksissa otettiin päätöksiä tehtäessä erilaiset näkökulmat aidosti huomioon. Luottamus päätöksenteon avoimuuteen kasvoi.

Toki usein eriävät näkemykset, äänestykset ja keskustelut johtavat sitten siihen, että asiat eivät enää riitele, vaan ristiriitoja syntyy ihmisten välille. Itse voit parhaiten pysyä riitojen ulkopuolella siis hyväksymällä sen, että aina et voi saada omia näkemyksiäsi demokratiassa lävitse, vaikka se kuinka juuri sillä hetkellä suututtaisi.

Ei ole olemassa yhteisöä, jossa ei olisi riitoja tai ongelmia

Jokaisessa kunnassa myös ihmiset riitelevät säännöllisesti. Eikä se tarkoita todellakaan sitä, etteikö kunnassa voisi silloinkin olla hyvä luotta-



"Useimmissa tapauksissa luottamusta ja yhteistyötä vahvistaisi hurjasti se, että äänestyksessä häviölle jääneet myös hyväksyisivät tehdyn ratkaisun."

muksen

ja yhteistoiminnan ilmapiiri. On puhdasta konsulttijargonia, että vain asiat riitelevät eivät ihmiset – tuota päämäärää ei täysin voida saavuttaa.

Useimmiten joku vaikeakin päätös aiheuttaa onneksi vain pientä mielipahaa osassa kuntalaisia tai päätöksenteossa mukana olleiden välillä vain pientä kitkaa. Joskus taas ihan pieneltä tuntuva asia valitettavasti ja yllättäen aiheuttaa vuosia kestävän välirikon joidenkin ihmisten välille.

Jos yhteisössä pystytään tarttumaan riitoihin ja ongelmiin heti, niin niiden aiheuttamat säröt luottamukseen jäävät useimmiten pieniksi. Parhaimmillaan yhteistyö ja vuorovaikutus jopa vahvistuvat.

Anteeksi pitää uskaltaa pyytää ja anteeksi pitää osata antaa.

Tunteiden panttaaminen tai selän takana puhuminen on usein pahempaa, kuin pieni kipi-nöinti kokouksessa tai kuntalaistilaisuudessa. Työtoverit ovat osuvasti todenneet minusta, että Matin silmistä jo näkee, kun hän alkaa jostain hermostua. Loppujen lopuksi se on useimmiten hyvä asia. Luottamus ja yhteistyö edellyttävät suoruutta.

Jos kunnassa ollaan esimerkiksi lakkauttamassa jotain koulua ja kuntalaisilta tulee rajuakin palautetta kuntalaistilaisuudessa, ei se vielä välttämättä ole merkki suuresta välirikosta

päätäjien ja kuntalaisten välillä. Mitä avoimemmin asiat tuollaisessa tilaisuudessa puhutaan läpi, sitä todennäköisemmin riitoja ihmisten välille jää kytemään vähemmän.

Toki niitä voi jäädä ja kyseisen kaltainen tilaisuus voi epäonnistuaakin, mutta useimmiten sitä luottamusta luodaan pitämällä kuulemis-tilaisuuksia vaikeista asioista. Luottamusta luodaan, kun uskalletaan kohdata myös ihmisten suru ja kiukku.

Faktat on aina uskallettava nostaa pöydälle, mutta...

Laki määrää, että viranhaltijoiden on tuotava asiaan liittyvät tiedot, kuten tilastot, taustat ja arviot kuntalaisille ja päätöksentekoon tiedoksi. Tietoa ei saisi pantata, vaikka juuri omia näkemyksiä tukevaa tietoa esittelisi tai korostaisi mieluummin kuin päätösesitystä kyseenalaistavaa. Tämä on täysin inhimillistä.

Toisaalta hurjalla määrällä taustatietoa ei saa myöskään tukahduttaa ihmisiä. Jos kuntalaiset ja päättäjät kokevat asiaan liittyvien tietojen olevan hallussa, monipuolisia ja hyvin tiivistettyjä, ollaan jo pitkällä luottamuksen synnyttämisessä kunnan sisällä.

Usein siis viranhaltijoilla, mutta ennen kaikkea luottamushenkilöillä keskusteluun valikoituvat juuri ne omien arvojen ja tunteiden kautta keskeiset faktat – kuntalaisista puhumattakaan, jos asia on jollekin henkilökohtaisesti tärkeä. Lopulta jokaisen on henkilökohtaisesti omien näke-

mystensä ja käytettävissä olevan tiedon kautta muodostettava oma kantansa asiaan.

Viranhaltijan velvollisuus on tehdä päätösesitys lautakunnille tai hallitukselle, ja hallituksen taas valtuustolle. Mitä paremmin luottamus ja yhteistyö kunnassa toimivat, sitä useammin tuossa päätösesityksessä on huomioitu paitsi faktat, lait ja säännöt, niin myös asiaan liittyvät kuntalaisten näkemykset ja päättäjien arvot. Tämän vuoksi päätökset ovat hyvin usein yksimielisiä ja eriäviä mielipiteitä jätetään harvoin.

Tosiasioita ei siis saa unohtaa, mutta useisiin päätöksiin sisältyy paljon muutakin – ja niin demokratiassa pitää sisältyäkin.

Virheitä tehdään varmasti - olennaista on, miten ne ratkotaan

Sellaista valmistelijaa tai päätöksentekijää ei ole, joka ei tee virheitä. Usein onneksi otto-oikeudet, oikaisuvaatimushallinnat ja vastaavat antavat mahdollisuudet korjata nopeasti virheitä. Joskus kuitenkin voi tulla jopa korvausvaateita, oikeudenkäyntejä tai pitkiä riitatapauksiakin eteen.

Olennaista on se, että ongelmatilanteessa osataan ja ennen kaikkea halutaan yhdessä ensin miettiä ratkaisuja kyseisen tilanteen mahdollisimman hyvään ratkomiseen. Sen jälkeen on seuraavaksi tai jopa samanaikaisesti tärkeää pohtia, millä voidaan jatkossa estää samankaltaisen tilanteen syntyminen uudelleen.

Virheen tai ongelman aiheuttaja on perattava läpi, mutta yhteisö, jossa ihan ensimmäisenä aletaan kaivata syyllisiä, on helposti yhteisö, jossa luottamus ja yhteistyö eivät parhaalla mahdollisella tavalla vallitse.

Viranhaltijoiden on muistettava, että juuri päätöksentekijät saavat suoraan hurjasti palautetta niskaansa, jos kunta joutuu esimerkiksi merkittävästi korvausvelvolliseksi vaikkapa jonkin virheellisen päätöksen vuoksi. Silloin käännetään helposti huomiota valmistelu- tai esittely-



"Luottamus ja yhteistyö edellyttävät suoruutta."

vastuussa olleeseen henkilöön. Mitä paremmin ongelmaa hoidetaan yhdessä ja hyvässä rakentavassa vuorovaikutuksessa, sitä paremmin rakennetaan silloinkin keskinäistä luottamusta ja yhteistyötä.

Joskus toki jopa virkasuhteita voi päättyä, varoituksia voidaan joutua antamaan, korvausvastuita voi tulla tai luottamuselin voi erottaa-kin, mutta harvinaisia nämä kaikista rankimmat toimet ovat. Tällaisissa hurjissa tapauksissa olennaisinta on ensin ratkoa ongelma ja estää sen toistuminen. Syyllisiä ehtii kaivaa esiin myöhemmin.

Kunnassa, jossa vallitsee keskinäinen luottamus, viranhaltijajohdolle annetaan työrauha ja viestintävastuu kriisin keskellä. Jälkiviisaus on helppoa, mutta usein turhaa. Tilanteen rakentava ratkominen on usein vaikeaa, mutta välttämätöntä.

Kriisin keskellä aiheutetaan kunnalle helposti suurta vahinkoa ristiriitaisella tai syyllistävällä viestinnällä erilaisissa puskaradioissa. Usein jopa huomattavasti suurempaa vahinkoa, kuin itse virhe tai töppäys aiheutti. Erilaisten ongelmien keskellä testataan juuri luottamuksen ja yhteistyön tasoa – ja samalla joko vahvistetaan tai heikennetään sitä.



"Tilanteen rakentava ratkominen on usein vaikeaa, mutta välttämätöntä."



Yhteisön luottamuspulaan on puututtava

Jokaisessa kunnassa tulee hetkiä, jolloin taaka-askelia luottamuksen ja yhteistyön suhteen on otettu sillä kertaa liikaa. Jonkun työyhteisön tai luottamuselimen sisällä, taikka kunnan johdon keskuudessa alkaa vain vallita suurempi tai pienempi epäluottamus. Tai sitten joku kuntalaisryhmä tai kunnan alue kokee vahvaa epäluottamusta kuntaan päin. Tällainen tilanne voi aiheutua käytännössä kaikesta mahdollisesta maan ja taivaan välillä.

Kun tällainen ongelma havaitaan, siihen on puututtava, vaikka se olisi kuinka hankalaa tai haastavaa. Yksittäinen viranhaltija tai luottamushenkilö ei tällaista tilannetta voi useinkaan yksin ratkoa, vaikka yksin voi kyllä tilanteen aiheuttaa. Ennalta laaditut pelisäännöt tai vastaavat eivät epäluottamuksen hetkellä useimmiten auta.



"Yksittäiset kipuilut eivät vielä ole osoitus siitä, että luottamus järkkyyisi."

Tunne itsesi, jotta voit luottaa muihin

Jotta ylipäätään voi viranhaltijana tai luottamushenkilönä toimia, niin terveellinen itsensä tunteminen on tärkeä ominaisuus. Itse asiassa kunnallisessa päätöksenteossa on erittäin hyvä ominaisuus osata nauraa itselle ja välillä muillekin. Koska sille naurullekin on usein aihetta. Omien ja toisten heikkouksien tunteminen, ymmärtäminen ja hyväksyminen on yksi keskeinen asia luottamuksen syntymiseen.

Ensimmäinen askel on myöntää ongelman olemassaolo. Tilanteesta pääsee vain yhdessä ja yhteistyötä tehden joko nopeammin tai hitaammin ohitse. Epäluottamus synnyttää sekin lopulta luottamusta, kun tilanne on vain pakko tavalta tai toisella ratkoa. Sen muistaen saa voimaa vaikeankin tilanteen hoitoon.

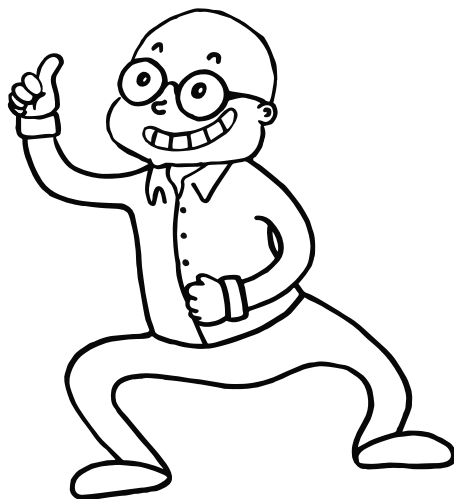
Usein kysymys on kuitenkin vain yksittäisen tai yksittäisten henkilöiden kokemasta tai jopa aiheuttamasta epäluottamuksesta. Tällöin joudutaan miettimään toimenpiteiden kohdentamista, tarpeellisuutta ja laajuutta.

Kuten jo aiemmin totesin, kaikki eivät kunnassa voi tai edes halua kaiken aikaa olla tyytyväisiä kaikkeen. Se ei yksiselitteisesti ole mahdollista. Yksittäiset kipuilut eivät ole vielä osoitus siitä, että luottamuksellinen toimintakulttuuri olisi järkkymässä.

Jokaisen luottamushenkilön kannattaa uskaltaa kysyä, käyttää puheenvuoroja, oppia – mutta myös tehdä päätöksiä sillä parhaalla tiedolla ja tuntemuksella, mikä hänellä päätöksenteon hetkellä on. Jos hän ei luota omaan ratkaisuunsa, miten hän voisi luottaa valmistelijaan tai muihin päätöksentekijöihin. Toki hänen ratkaisunsa voi olla useinkin luottaa valmistelijan tai ryhmän kantaan, mutta itse hänen on sekin ratkaisu tehtävä.



"Luottamushenkilön ei tarvitse olla jonkin alan spesifi asiantuntija. Pitää vain pystyä tekemään ratkaisuja parhaan tietonsa ja kykynsä mukaan."



Kunnallisessa päätöksenteossa luottamushenkilön ei tarvitse olla jonkin alan spesifi asiantuntija. Hänen pitää vain pystyä tekemään parhaan tietonsa ja kykynsä mukaan ratkaisuja. Viranhaltijalla taas tulee olla sellainen itsetuntemus, että hän uskaltaa myöntää, jos joltain osin valmistelussaan tarvitsee tukea tai apua, jotta luottamushenkilöt hyvästä valmistelusta päätöksentekoon asti pääsisivät.

Apua on aina saatavissa omassa kunnassa muilta viranhaltijoilta, naapurikunnista, kuntaliitosta tai muilta alan asiantuntijoilta. Viranhaltijan vahvinta itseluottamusta on tunnistaa omat heikkoudet, testata omaa asiantuntemusta ja tarvittaessa syventää sitä muiden kuuntelemisen ohella.

Yhteisössä, jossa viranhaltijat uskaltavat ja ymmärtävät seminaareissa vastata kysymyksiin vaikkapa "täytyypä koettaa selvittää" tai "tuo-hon en osaa kyllä heti vastata, ja luottamushenkilöt osaavat ja kehtaavat tarpeen tullen sanoa esimerkiksi "nyt en kyllä ymmärtänyt, mitä tuo taulukko kertoi", ollaan usein aidossa luottamuksen ilmapiirissä ja synnytetään luottamus-

ta. Kunhan samalla toteutuu se, että viranhaltijat omaavat pääsääntöisesti vahvat tiedot ja luottamushenkilöt ovat asioista hyvin perillä ja ymmärtävät valtaosan alustuksista.

Viestintä ei voi olla ristiriitoja tai riitelyä täynnä

Haluan vielä korostaa luottamuksen ja yhteistyön kohdalla sitä, että kunnan virallinen viestintä nojautuu yhdessä sovittuihin päätöksiin ja linjauksiin. Viestinnästä vastaa kunnan johto. Mitä vahvemmin sitoudutaan yhteiseen viestiin päätösten pohjalta, sitä vahvemaksi keskinäinen luottamus eri toimijoiden välillä muodostuu.

Itse päätöstä ei tule kenenkään sitä tekemässä mukana olleen väristellä. On eri asia olla eri mieltä ja tuoda se esille, kuin esittää johonkin päätökseen liittyen virheellisiä tietoja. Viestinnällä - etenkin sosiaalisessa mediassa - voidaan aiheuttaa nykyisin suuria ongelmia keskinäiseen luottamukseen ja yhdessä toimimiseen. Päätösten henkilöiminen ja henkilöön menevä

asiatön viestintä ovat tästä pahimpia esimerkkejä.

Sama koskee valmisteluvaihetta. Valmistelusta vastaavat viranhaltijat viestivät toivottavasti asioista, joita valmistelevat. Tämä mahdollistaa kuntalaiskeskustelun. On ymmärrettävää, että päätöksentekijät osallistuvat tuolloin keskusteluun, ja että erilaisia mielipiteitä voi olla aivan niin paljon kuin on päättäjiäkin. Viranhaltijoiden pitää tuota keskustelua seurata ja ottaa se valmistelussa huomioon.

Keskustelun tulee viranhaltijoiden ja päätöksentekijöiden osalta säilyä rakentavana ja valmistelua sekä muita keskusteluun osallistuvia kohtaan kunnioittavana. Näin ainakin, jos luottamusta halutaan synnyttää ja yhdessä mahdollisimman hyvään päätökseen pyrkiä.

Hymy ja ilo voittavat huudon ja kiukun

Uskallan myös väittää, että ne päätöksentekijät, viranhaltijat ja kuntalaiset, joista tulee ensiksi mieleen vaikkapa henkilön hymy ja tekemisen ilo, herättävät enemmän luottamusta ja yhteistyöhalua, kuin henkilöt, joiden kohdalla mieleen tulee vaikkapa huutaminen, kiukkisuus ja syyllistäminen.

Ilon ja hymyn – toisten ystävällisen kohtaamisen kautta – luodaan pohjaa yhteiselle toimintakulttuurille ja keskinäiselle luottamukselle. Niitä muistakaa kunnan luottamustoimissa ja viranhaltijoina viljellä. Eri mieltä olevia ja eri arvo maailmoja edustavia on heitäkin järkevintä ja rakentavinta kohdata ennemmin hymyillen kuin kyräillen. Jos vielä yrittää toisen erilaisia mielipiteitä ymmärtää, kasvaa yhteistyön kulttuuri aidosti eteenpäin.

Lopuksi – ymmärrystä tarvitaan epäluottamuksen hetkellä

Me lupaaamme yhteisiä asioita hoitaessamme toisillemme paljon ja pyrimme yleensä myös lupauksemme pitämään. Päätöksiä tehdessämme koetamme päättää hyvin ja oikein. Mutta koskaan emme voi täydellisesti onnistua – emme edes itsemme saati muiden mielestä.

Perustin kavereideni kanssa ylioppilaskunnassa vuonna 1991 edustajistoryhmittymän Kolminaisuuden Postulaatti. Sen nimi tuli teoriasta, että 1) kaikilla sanoilla, asioilla ja teoilla on tarkoitus. Mutta se tarkoitus ei koskaan sellaisenaan toteudu, koska 2) ympäristö, jossa toimitaan, vaikuttaa aina lopputulokseen ja täysin emme koskaan voi/muista/ymmärrä ympäristön vaikutusta hallita ja ennakoida. Sitten on 3) vapaa vaihtelu, sattuma, joku täysin odottamaton/ennalta-arvaamaton tekijä, joka voi aiheuttaa käytännössä mitä vain.

Tämä teoria on kulkenut matkassani kaiken aikaa ja se toimii hyvin myös kunnallisen luottamuksen ja yhteistyön rakentamiseen. Koskaan kaikki lupaukset ja päämäärät eivät sellaisenaan toteudu. Joskus siihen löytyy syitä ja syyllisiä – aina ei edes niitäkään. Ollaan siis itsellemme ja toisillemme armollisia silloin, kun asiat eivät jostain syystä toimi ja korjataan yhdessä asioiden tilaa.

Aloitin kirjoitukseni lainaamalla Ressu Redfordin biisiä kuvaamaan luottamuksen rakentamista. Lopetetaan samoin. Ote Rita Behmin hienosta ”Lupaan” -biisistä tiivistää nimittäin hyvin haasteitamme luottamuksen ja yhteistyön ylläpidossa – luottamus kohtaa haasteita kaiken aikaa:

"Ja mä lupaan sulle sen

Paitsi että en

***Mä en pitäis kuitenkaan siitä
puoliikaan."***





FT, dosentti Tuija Saresma toimii nykykulttuurin tutkimuksen yliopistonlehtorina Jyväskylän yliopiston musiikin, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitoksella. Hän tutkii tällä hetkellä populistisia, vihapuhetta ja tunteiden vaikutusta poliittiseen toimintaan.

Parempaa puhetta – parempia päätöksiä. Eli kuinka kitkeä vihapuhetta?

Tuija Saresma

Sananvapaus kuuluu kaikille

Edustuksellisessa demokratiassa mahdollisimman monet näkemykset tulevat kuulluiksi. Parhaimmillaan moniääninen keskustelu mahdollistaa uusia ratkaisuja ja eri ihmisryhmiä hyödyntävää päätöksentekoa. Kaikille kuuluva sananvapaus on demokratian peruspilari.

Ideaalitilanteesta ollaan valitettavan kaukana tämänhetkisessä poliittisessa kulttuurissa, jota luonnehtii kärjistynyt keskustelu ja väliin hyvinkin aggressiivinen vastakkainasettelu. Leimallista nykyiselle poliittiselle keskustelulle on syvenevä polarisaatio ja poliittisiin vastustajiin kohdistuva vihapuhe.

Vihapuhe uhkaa sananvapautta ja koko demokratiaa. Se estää ihmisiä hakeutumasta kunnallisvaaliehdokkaiksi ja kaventaa sitä aihevalikoimaa, josta kunnanvaltuutetut uskaltavat puhua. Se on tällä tavoin jo rapauttanut demokratiaa. Vihapuheen sallivan kulttuurin leviämi-

nen on pysäyttävä demokratian suojelemisen nimissä.

Jokainen meistä omalla toiminnallaan ja me kaikki yhdessä voimme vaikuttaa siihen, millaiseksi politiikan puhekulttuuri jatkossa muodostuu, mitä sallitaan ja mihin vedetään rajat. Vain vihapuhetta kitkemällä sananvapaus saa vallita ja demokratia kukoistaa.

Käsittelen seuraavassa sitä, miksi olisi tärkeää vaalia kunnioittavaa keskustelukulttuuria kuntatason päätöksenteossa ja teen joitakin ehdotuksia siitä, miten tämä voisi tapahtua. Ensiksi on syytä tarkastella vihapuheen käsitteen määrittelemisen hankaluutta ja sen suhdetta sananvapauteen sekä demokratiaan. Käsittelem myös vihapuheen moninaisia vaikutuksia. Esitän, miksi olisi tärkeää luoda parempaa poliittista keskustelukulttuuria niin kunnallistason päätöksenteossa kuin laajemminkin ja ehdotan, millä keinoin siihen voitaisiin pyrkiä.

Mitä vihapuhe on ja mitä se ei ole?

Oikeus ilmaista mielipiteensä ja kritisoida päätäjiä kuuluu demokratiaan ja sananvapauteen. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että kuka tahansa saisi sanoa mitä tahansa. Oikeus olla eri mieltä ja tuoda näkemyksensä esille tiukkaankin säävyn on olennainen osa vapaan demokratian poliittista toimintaa. Vihapuhe ei sitä ole.

Suomen laissa ei ole erillistä pykälää vihapuheelle. Sen sijaan tuomion perusteena voi olla kunnianloukkaus, kiihottaminen kansanryhmää vastaan, uskonrauhan rikkominen tai laitton uhkaus. Vihapuhe-sanaa käytetään arkikielessä yleensä rikoslakia laajemmassa merkityksessä. Usein sillä tarkoitetaan sävyiltään aggressiivista puhetta, joka leimaa tai näyttää kielteisessä valossa jonkin ryhmän tai yksittäisen henkilön.

Vihapuhe käsitteenä on hieman harhaanjohtava, sillä kaikki vihainen puhe ei ole vihapuhetta. Vihapuhe voi olla pinnalta katsoen hyvinkin epätunteellista, mutta sen perimmäinen motiivi on lietsoa vihaa.

Vihapuhetta on vaikea määritellä yksiselitteisesti ja siitä vallitsee monenlaisia käsityksiä. Kyse ei kuitenkaan ole henkilökohtaisesta kokemuksesta. Vihapuhe pyrkii vahingoittamaan, leimaamaan ja hiljentämään. Vihapuhe-käsitteellä viitataan halventaviin, uhkaaviin tai leimaaviin ilmaisuihin, jotka liittyvät niiden kohteena olevan ihmisen tai ryhmän ominaisuuksiin, kuten sukupuoleen, kieleen tai etniseen taustaan tai kohteen virkatehtäviin.

Usein vihapuheen taustalla on suvaitsemattomuus. Lyhyemmin vihapuheen voi määritellä uhkaavaksi, halveksivaksi tai syrjiväksi puheeksi. Jotkut puhuvat mieluummin ekstremistisestä eli ääripuheesta.

Euroopan neuvoston ministerikomitean (R 97 20) mukaan vihapuhetta ovat "kaikki ilmaismuodot, jotka levittävät, lietsovat, edistävät tai oikeuttavat etnistä vihaa, ulkomaalaisvastai-

suutta, antisemitismia tai muuta vihaa, joka pohjaa suvaitsemattomuuteen". Tällä tarkoitetaan "aggressiivista suvaitsemattontaa kansallismielisyyttä" sekä "vähemmistöjen, siirtolaisten ja siirtolaistaustaisten ihmisten syrjintää ja vihamielisyyttä heitä kohtaan".

Vihapuheen vahingollisuutta korostaa sen määrittäminen sanallisena väkivaltana, jota motivoi-



"Vihapuheen voi määritellä Saresman mukaan uhkaavaksi, halveksivaksi tai syrjiväksi puheeksi."

vat erilaiset tunteet ja jolla voi olla ennakoimattomia seurauksia. Ehkä vihapuhetta ei ole tarpeen määritellä normatiivisesti vaan lähestyä sitä affektiivisena eli tunteisiin perustuvana ja tunteita herättävänä käytäntönä.

Vihapuhe voi vaikuttaa päätöksentekoon suoraan silloin, kun se on osoitettu tai kohdistettu päättäjille esimerkiksi heille lähetetyssä sähköpostissa tai julkisessa viestissä, joka nimeää ja leimaa tietyn päättäjän. Vaikutus voi olla myös epäsuora. Näin on esimerkiksi silloin, kun julkisuudessa muihin kohdistettu vihapuhe estää ihmisiä osallistumasta politiikkaan.

Vihapuhetta levittävät yksittäiset ihmiset, mutta sitä tehtaillaan myös systemaattisesti tiettyjen tahojen hiljentämiseksi. Vihapuheella pyritään yhteiskunnallisen ilmapiirin kärjistämiseen ja demokratian puitteissa toimivien toimijuuden rajoittamiseen. Tutkimuksen perusteella voi sanoa, että tässä on jossakin määrin onnistuttu.



"Vihapuheen vaikutus voi olla myös epäsuora. Näin on esimerkiksi silloin, kun julkisuudessa muihin kohdistettu vihapuhe estää ihmisiä osallistumasta politiikkaan."

Vihapuhe uhkaa demokratiaa

Vihapuhe on yleinen ilmiö. Vaikka vihapuhetta on ollut aina, sanana se yleistyi vasta 2010-luvun Suomessa. Maailmallakin vuosikymmenen vaihte oli jonkinlainen käännekohta, ja vuoden 2010 jälkeen vihapuhe alkoi lisääntyä. Selityksiä on etsitty esimerkiksi populistisen politiikan leviämisestä ja niin kutsutusta pakolaiskriisistä.

Useat politiikassa toimivat ovat joutuneet kohtaamaan itseensä kohdistuvaa vihapuhetta. Toisaalta pelkkä vihapuheen pelotevaikutus toimii niin, että ihmiset miettivät kaksi kertaa, uskaltavatko ylipäätään lähteä mukaan politiikkaan.

Vihapuhe tutkitusti muokkaa poliittista keskustelua kaventamalla käsiteltyjä aihepiirejä. Se kaventaa politiikan edustuksellisuutta, kun osa kansalaisista vetäytyy yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta häirinnän pelossa. Poliitiikan kentällä vihapuhe on painostuskeino, joka kohdistuu tiettyihin poliittisiin aatteisiin tai arvoihin ja niitä ajaviin poliittikkoihin.

Kuntapäättäjäistä joka kolmas ja melkein puolet kansanedustajista tai heidän avustajistaan

on joutunut vihapuheen kohteeksi luottamus- tai virkatehtäviensä takia. Eniten vihapuhetta joutuvat kohtaamaan naiset ja muut marginaaliasemissa olevat, kuten rodullistetut sekä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt. Suurten kaupunkien päättäjät kohtaavat vihapuhetta pienten kuntien kunnanvaltuutettuja enemmän, mutta myös pienissä kunnissa päättäjiin kohdistuu vihapuhetta.

Joskus esitetään, että vihapuheen suitsiminen tarkoittaisi automaattisesti sananvapauden kaventamista. On kuitenkin vihapuheen tarkoitus kaventaa sananvapautta ja rajoittaa sitä, mistä puhutaan ja ketkä puhuvat.

Toimivassa demokratiassa ihmisillä on yhdenvertaiset osallistumismahdollisuudet. Elävä ja



"Vihapuhe kaventaa politiikan edustuksellisuutta, kun osa kansalaisista vetäytyy yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta häirinnän pelossa."

rakentava julkinen keskustelu on mahdollista. Kansalaisilla on mahdollisuus osallistua julkiseen keskusteluun, olla vuorovaikutuksessa päättäjien kanssa ja asettua ehdolle luottamustehtäviin. Vihapuhe kaventaa mahdollisuutta osallistua.

Keskustelun kärjistyminen, johon vihapuhe johtaa, voi vaikuttaa ihmisten haluun osallistua julkiseen keskusteluun ja yhteiskunnalliseen toimintaan. Vihapuhe uhkaa siten myös sananvapautta kansanvallan peruspilarina.

Vihapuheen avulla pyritään hiljentämään vastustajaksi koetut tahot. Äärimmillään vietyä vihapuhe luo valmiutta käyttää väkivaltaa "muiden" ryhmää tai sen edustajia kohtaan.

Vihapuhe edistää polarisoitumista: se pyrkii vahvistamaan "meidän" ryhmämme kiinteyttä leimaamalla "vastustaja" ja luomalla tähän liittyviä uhkakuvia. Se on retoriikaltaan mustavalkoista ja pyrkii esittämään "meidät" ja muut" toisilleen lähtökohtaisesti vastakkaisina ryhminä.



"Vihapuhe nakertaa moraalia ja vaikeuttaa yhdessä elämistä."



Vihapuhe uhkaa demokratiaa, sillä demokratiassa mahdollisimman monilla ryhmillä on edustus päätöksenteossa ja poliittisessa keskustelussa. Vihapuhe voi pelottaa poliittiseen keskusteluun osallistuvia ja pyrkii rajoittamaan tiettyjen ryhmien sosiaalista tai yhteiskunnallista osallistumista. Se heikentää tasa-arvoa ja yhteisöllisyyttä. Se nakertaa moraalia ja vaikeuttaa yhdessä elämistä. Vihapuhe uhkaa luottamusta, jota tarvitaan demokratian ylläpitämiseen. Näin ilmiö murentaa solidaarisuutta ja luottamusta ja uhkaa demokratiaa.

Vihapuhe on sukupuolittunutta

Useissa tutkimuksissa on todettu, että vihapuhe kohdistuu ennen kaikkea naisiin ja seksuaali- ja

sukupuolivähemmistöihin, rodullistettuihin sekä muihin marginalisoituihin ryhmiin. Vihapuhe ja häirintä ovat siis sukupuolittuneita ilmiöitä. Oikeusministeriön selvitys 2016 ja Tasa-arvobarometri 2017 vahvistavat käsityksen ilmiön sukupuolittuneesta luonteesta ja naisten alttiudesta joutua vihapuheen kohteeksi.

Myös miehet joutuvat kohtaamaan vihapuhetta, mutta naisiin kohdistuessaan vihapuhe on rankempaa ja se saattaa sisältää seksualisoitua väkivaltaa, kuten raiskaustoivotuksia. On toistuvasti havaittu, että enimmäkseen miehet lähettävät vihaviestejä ja osallistuvat halventaviin nettikeskusteluihin. Keskusteluilmapiirin kärjistyessä yhä useammat osallistuvat vihapuheen tuottamiseen, ja myös naiset lähettävät

nettikeskusteluihin enenevässä määrin leimavia ja aggressiivisia kommentteja.

Naispolitiikot kohtaavat vihapuhetta yhtä lailla kunnallis- kuin valtakunnanpolitiikassa. NATOn raportissa 2021 selvisi, että Suomen naisministerit saavat osakseen valtavia määriä vihapuhetta.

Yksi syy siihen, että naiset ja marginalisoidut ryhmät ovat useammin vihapuheen kohteina, voi olla se, että politiikan kenttä on perinteisesti ollut miesten aluetta. Uudet ryhmät tuovat mukanaan uusia keskustelunaiheita. Kaikkia vallan uusjaon muuttuminen ei miellytä, ja totutusta valta-asemasta pidetään kiinni kaikin keinoin.

Vihapuhe onkin keino osoittaa uusille tulokkaille, mitä kuuluu ja kuka käskää. Naisiin kohdistuva vihapuhe voi olla misogynian eli naisvihan ilmentymä. Misogyniassa ei ole kyse siitä, että yksittäiset miehet vihaisivat yksittäisiä naisia. Pikemminkin kyse on kontrolloinnista, valvonnasta, rankaisemisesta ja ”liian näkyvien” naisten hiljentämisestä. Misogynia yhteiskunnallisena prosessina valvoo ja rankaisee naisia, jotka eivät tottele miesten eli laajemmin patriarkaatin tarpeita ja vaatimuksia, vaan jotka ehkä kapi-noivat totuttuja sukupuolittuneita käytäntöjä vastaan.

Sukupuolittuneessa vihapuheessa on pohjimmiltaan kyse vallasta ja pyrkimyksestä säilyttää totuttu järjestys, jossa valtaa pitävät valkoiset keski-ikäiset miehet. Mitä kauempana tästä normista on, sitä enemmän vihapuhetta kohtaa. Mieheys ja valkoisuus ovat etuoikeuksia, joiden menettämisen pelko voi purkautua esimerkiksi vihapuheena heistä poikkeavia pää-töksenteon areenoille pyrkiviä kohtaan.

Sanat eivät ole ”vain sanoja”

Vihapuhetta vähätellään joskus toteamalla, että sanat ovat vain sanoja. ”Ei haukku haavaa tee”, sanotaan. Saatetaan ajatella myös, että politiikkaan ryhtyvien on kestättävä kova kohtelu, kasvatettava paksu nahka.



”Vihapuhe on keino osoittaa uusille tulokkaille, mitä kuuluu ja kuka käskää.”

On totta, että politiikassa toimivien on kyettävä vastaanottamaan itseään ja toimintaansa koskevaa kovaakin arvostelua. Henkilöön menevää pilkkaa tai mustamaalaamista ei kuitenkaan tarvitse eikä pidä sietää, saati uhkauksia tai väkivallalla pelottelua.

Vihapuhe on väkivaltainen teko, joka voi tuottaa väkivaltaa ja lisätä valmiutta käyttää väkivaltaa. Sitä voi itsessään pitää poliittisena väkivaltana, jonka tarkoitus on vaientaa tiettyjä ääniä yhteiskunnallisessa keskustelussa. Vihapuhetta voi ajatella verbaalisena, symbolisena väkivaltana, joka vahingoittaa kohdettaan samalla tavoin kuin fyysinen väkivalta. Sanat voivat haavoittaa lyöntien lailla, ja vihapuheen tarkoitus on nimenomaan vahingoittaa kohdettaan ja sulkea tämän suu.

Vihapuheen ajattelemisen väkivaltana mahdollistaa ilmiön asettamisen oikeaan mittakaavaan. On syytä muistaa, että historiallisesti vihapuhetta on käytetty legitimoimaan suoria väkivallantekoja tiettyjä ihmisryhmiä kohtaan.

On esitetty, että fyysinen väkivalta on viime vuosikymmeninä korvautunut ahdisteluilla, kunnanloukkauksilla ja yllytyskampanjoilla. On totta, että verbaaliset hyökkäykset ovat sosiaalisen median myötä lisääntyneet. On kuitenkin huomattava, että vihapuheen tarkoitus on toiseuttaa ja epäinhimillistää tiettyjä ihmisryhmiä ja muokata asenneilmapiiriä suopeammaksi väkivaltaan näitä ryhmiä kohtaan. Viime aikoina on Suomessakin nähty myös poliittikkoihin kohdistuvia fyysisiä hyökkäyksiä, joilla on poliittiset motiivit.

Miten vihapuhe toimii?

Puhe on teko, ja vihapuheen performatiivinen eli asioita aikaansaava vaikutus perustuu kahteen seikkaan. Ensinnäkin vihapuhe on suvaitsemattomuuteen perustuvana ja leimaavana puheena itsessään vahingollista ja haavoittavaa. Toiseksi se pyrkii mobilisoimaan ihmisiä tiettyjä ihmisryhmiä vastaan.

Vihapuhe voi olla joko yksittäisiä, kiivastuksissa tehtyjä puhetekoja tai organisoitua toimintaa. Erityisesti jälkimmäiset eli järjestäytyneet, jos-takin käsin koordinoitujen hyökkäykset yksittäistä ihmistä tai esimerkiksi jonkin puolueen jäseniä kohtaan on helppo ymmärtää poliittiseksi väkivallaksi. Tällöin on perusteltua puhua masinoidusta vihapuhehyökkäyksestä.



"Sanat voivat haavoittaa lyöntien lailla."



Masinoinnin lisäksi maalittamisen avulla voidaan usuttaa suuria joukkoja jonkun yksittäisen henkilön kimppeen sosiaalisessa mediassa; pahimmillaan jaetaan kohteen puhelinnumeroa häirintäsoittoja varten tai jopa kotiosoitetta ja vinkataan, minne voi mennä pelottelemaan tätä. Tämänkaltaisia hyökkäyksiä on toteutettu poliittisia vastustajia, mutta myös esimerkiksi toimittajia tai tuomareita vastaan. Niiden pyrkimys on systemaattisesti hiljentää tiettyjen aiheiden käsittely julkisuudessa.

Vaikka kyseessä olisi "vain" hyökkäys sosiaalisessa mediassa, on verkkoviha nykykulttuurille ominainen digitaalisen väkivallan ilmenemisen muoto, joka kohdistuu erityisesti naisiin. Sen tarkoitus on osoittaa naisille ja muille, esimerkiksi etnisesti tai seksuaalisesti "toisille" näiden paikka yhteiskunnassa, ja se paikka ei ole politiikan päättäjänä.

Vihapuhe on otettava vakavasti

Tutkimusten mukaan kaikkien puolueiden jäsenet, erityisesti naiset, ovat kohdanneet vihapuhetta. Siitä huolimatta Suomen poliittisella kentällä on tahoja, joiden mielestä vihapuhetta ei ole tai sitä liioitellaan. Joskus puhutaan halveksivasti "vihapuheöyhötyksestä". Tällainen puhe väheksyy vihapuheen uhrien kokemuksia.

Päättäjät kohtaavat vihapuhetta yleisesti. Osa vihapuheen vaikutuksia yhteiskunnalliseen päätöksentekoon tarkastelevan tutkimuksemme vastaajista kuitenkin kielsi vihapuheen olemassaolon tai väheksyi sitä. Vaikka näitä näkemyksiä oli selvästi vähemmän kuin vihapuheen haitoista kertovia vastauksia, on huolestuttavaa, että jotkut kokevat vihapuheesta puhumisen ja sen tutkimisen turhana ja jopa vihapuhetta tuottavana toimintana.



"Tutkimuksemme mukaan puolet kunta-päättäjistä suhtautui vihapuheen takia vähemmän luottavaisesti tuntemattomiin ihmisiin. Halu julkiseen keskusteluun oli vihapuheen takia vähentynyt peräti 42 prosentilla vastaajista."





"Jokaisella on oikeus tulla kuulluksi ja vakavasti otetuksi riippumatta puoluekannasta, sukupuolesta, seksuaalisesta suuntautumisesta, ihonväristä tai iästä."

Tutkimusten perusteella vihapuheella on valtavia vaikutuksia päättäjien toimintaan ja hyvinvointiin. Se vaikuttaa kohteisiinsa negatiivisesti monin eri tavoin. Vihapuhe voi vähentää ihmisten osallistumista politiikkaan ja julkiseen keskusteluun. Tutkimuksemme mukaan puolet kuntapäättäjistä suhtautui vihapuheen takia vähemmän luottavaisesti tuntemattomiin ihmisiin. Halu julkiseen keskusteluun oli vihapuheen takia vähentynyt peräti 42 prosentilla vastaajista.

Vihapuhe vaikutti osallistumishalun pienenemisen lisäksi negatiivisesti vastaanottajien ja näiden läheisten hyvinvointiin. Henkisen paineen ja stressin lisäksi sillä oli myös fyysisiä vaikutuksia ja se saattoi pahimmillaan jopa sairastuttaa kohteensa.

Niistäkin päättäjistä, jotka eivät itse olleet joutuneet vastaanottamaan vihapuhetta, joka neljäs kertoi pelkän vihapuheen uhkan vähentäneen heidän haluaan osallistua julkiseen keskusteluun.

Vihapuhetta ei ole syytä vähätellä. Vihapuhe muodostaa todellisen ongelman yhteiskunnallisessa päätöksenteossa, kun kuntapäättäjät saattavat vetäytyä julkisesta keskustelusta tai kun vihapuhetta paljon osakseen saavien ryhmien jäsenet eivät halua pyrkiä luottamustehäviin. Onko mitään tehtävissä?

Kunnioittavaa poliittista keskustelukulttuuria on vaalittava

Vihapuhe on sananvapauden väärinkäyttöä. Se rikkoo loukkaamattomuuden periaatetta ja yksilöiden perustarpeisiin kuuluvaa mahdollisuutta osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan.

Nykyinen lainsäädäntö tai poliisin ja tuomioistuinten resurssit eivät riitä vihapuheen karsimiseen.

Valitettavasti ei ole näkyvissä merkkejä siitä, että vihapuhe olisi loppumassa. Päinvastoin se näyttää entisestään lisääntyvän. Meidän on opittava elämään sen kanssa. Samalla, kun yritämme löytää keinoja tulla toimeen vihapuheen kanssa, meidän on osoitettava, että emme sitä hyväksy.

Jokaisen kunnanvaltuutetun olisi hyvä miettiä omalta kohdaltaan ja jokaisessa kunnanvaltuustossa olisi hyvä miettiä yhdessä, kuinka vihapuheen haitallisia vaikutuksia voisi vähentää.

Ensimmäisenä on tarpeen muistuttaa itselle ja muille kohteliaan käytöksen ja toisten kunnioittamisen perussäännöistä. Jokaisella on oikeus tulla kuulluksi ja vakavasti otetuksi riippumatta puoluekannasta, sukupuolesta, seksuaalisesta suuntautumisesta, ihonväristä tai iästä. Tämä alkeellinen sääntö on joskus vaarassa unohtua, mutta ilman sitä kunnioittava käytös ei liene mahdollista.

Poliittisessa keskustelussa on noudatettava samoja periaatteita kuin muussakin kanssakäymisessä. Toisen aito kuunteleminen on tärkeä taito, samoin erilaisten näkemysten huomioonottaminen ja pyrkimys ymmärtää toisia. Tulisi pyrkiä dialogisuuteen sen sijaan, että omaa näkemystä yritetään edistää sulkemalla korvat muilta mielipiteiltä.

Dialogi ei tarkoita yksimielisyyttä vaan sitä, että erimielisyyksistä voidaan keskustella toista kunnioittaen. Aito pyrkimys ymmärtää toista voi avata uudenlaisen ymmärtämisen ja kanssa-

käymisen tilan. Erilaisten mielipiteiden kuuleminen ja huomioiminen voi auttaa ongelmanratkaisussa ja päätöksenteossa, kun pinttyneiden ajatusmallien rinnalle tuodaan uusia ajatuksia.

Vihapuhe on olemassa oleva ongelma. Jo sen pelotevaikutus on todellinen: pelkkä vihapuheen uhka rajoittaa ihmisten toimintaa edustuksellisuuteen perustuvassa poliittisessa järjestelmässä. Jos tietyt ihmiset tai ihmisryhmät vaiennetaan vihapuheella tai sen uhalla, demokratia ei toimi niin kuin sen pitäisi.

On erittäin huolestuttavaa, jos vihapuhe saa kohteensa vaikenemaan. Vihapuhetta kokenut ei saa tuntea jäävänsä yksin. Vihapuheesta pitää puhua. Sitä ei kannata lakaista maton alle, vaan mieluummin nostaa julkiseen keskusteluun. Sen kohteeksi joutumisessa ei ole mitään hävettävää. Päinvastoin se kertoo siitä, että joku kokee uhrin olemassaolon poliittisella kentällä vaaraksi itselleen ja pyrkii siksi hiljentämään tämän.

Jos vihapuheen uhrin kertovat avoimesti saamastaan törystä, huomataan, että kyse ei ole henkilökohtaisesta hyökkäyksestä. Vihapuheen mekanismit alkavat hahmottua: samat aihepiirit herättävät vastustusta, jopa samat sanamuodot toistuvat.

Vihapuhetta tuottavat aktiivisesti itse asiassa melko harvat tahot. Levittäjiä on enemmän. Jälkimmäisten toiminta ei ole yhtä systemaattista, mutta siihen on ehkä helpompi puuttua.

Vihapuheen levittäjä ei välttämättä tule ajatelleeksi tekonsa seurauksia. Jos kunnanval-



"Vihapuhetta tuottavat aktiivisesti melko harvat tahot. Levittäjiä on enemmän."

tuustoissa nostettaisiin vihapuhe esille ja tuomittaisiin sen tuottaminen ja puhuttaisiin sen vaikutuksista, levittäjät saattaisivat seuraavan kerran miettiä kaksi kertaa ennen send-napin painamista.

Vihapuhe on uhkaavaa ja se pyrkii vaientamaan. Jos siitä ei suostuta vaikenemaan vaan nostetaan se esille, se ei saavuta tavoitettaan. Mitä enemmän vihapuheen vastaista toimintaa on, mitä enemmän siitä puhutaan ja sitä tutkitaan, mitä useampi tuomitsee sen ja tekee selväksi, että sitä ei hyväksytä, sitä tehottomamiksi vaiennusyritykset jäävät.

Sen sijaan että vihapuheen kohteeksi joutuneet nuolevat haavojaan yksin, voisi olla terapeuttista kokoontua yhteen ja vaikka lukea vihavies-tejä ääneen. Näin niiden samankaltaisuus paljastuisi, niiden toisto kävisi ilmi ja ne alkaisivat näyttäytyä jopa naurettavassa valossa. Ne eivät pelottaisi.

Tärkeintä on, ettei päästetä vihapuhetta normalisoitumaan. Jossakin määrin vihapuhe on jo osa jokapäiväistä politiikkaa: politiikkaan osallistumiseen liittyy sanallisen väkivallan uhka vihapuheen muodossa. Emme Suomessa kuitenkaan ole vielä tilanteessa, jossa fyysisen väkivallan uhka olisi jatkuvasti läsnä.

Vielä on mahdollista nousta yhteistuumin vastustamaan vihapuheen leviämistä sosiaalisesta mediasta kunnanvaltuustojen kokouksiin. Nyt



"Nyt on aika laatia sopivan käytöksen säännöt jokaiseen valtuustoon ja pitää niistä kiinni."

on aika laatia sopivan käytöksen säännöt jokaiseen valtuustoon ja pitää niistä kiinni. Huonosta käytöksestä on seurattava rangaistus. Puheen on pysyttävä asiallisena. Jos tunteet kuumenevat liikaa, voisiko seurata jäähdy? Jos enemmistö asettuu selkeästi vihapuhetta vastaan, ei muutamalla koulukiusaajalla ole voimaa torpedoida kokouksia.

Vihapuheen vastustaminen vaatii selkärankaa ja sen kitkeminen työtä, mutta on huomattu, että avoin keskustelukulttuuri edellyttää yhteisesti hyväksyttyjä käytössääntöjä. Vihapuheen vastaisia toimenpiteitä on tehtävä määrätietoisesti ja pitkäjänteisesti, jotta demokratia turvataisiin ja sananvapaus säilyisi.

Lähteet:

Pöyhtäri, Reeta, Paula Haara ja Pentti Raittila (2013) Vihapuhe sananvapautta kaventamassa. Tampere: TUP.

Knuutila, Aleks, Heidi Kosonen, Tuija Saresma, Paula Haara ja Reeta Pöyhtäri (2019) Viha vallassa – vihapuheen vaikutukset yhteiskunnalliseen päätöksentekoon. Helsinki: VNK.

Kate Manne (2017) Down Girl. The Logic of Misogyny. Oxford: Oxford University Press.

NATO Strategic Communications Center of Excellence (2021) Abuse of power: coordinated online harassment of Finnish government ministers. https://stratcomcoe.org/pdfs/?file=/publications/download/abuse_of_power_online_harassment_of_fin_ministers_16-03-2021.pdf?zoom=page-fit

Saresma, Tuija, Kosonen, Heidi, Knuutila, Aleks (2019) Vihapuhe: demokratian uhka, rangaistava teko vai melua tyhjistä? Haaste 19 (3), 16–17. <https://www.haaste.om.fi/fi/index/lehtiarkisto/haaste32019/vihapuhe-demokratianuhkarangaistavatekovaimeluatyhjasta.html>

Saresma Tuija, Reeta Pöyhtäri, Heidi Kosonen, Paula Haara & Aleks Knuutila (2020) Poliittisten toimijoiden kokema vihapuhe sukupuolittuneena väkivaltana. Sukupuolentutkimus – Kvinnoforskning 33: 4, 18–38.

Särmä, Saara (2020) Underbelly. Making online hate visible. New Perspectives, May 11, 2020. <https://doi.org/10.1177/2336825X20906316>

Tammikko, Teemu (2019) Vihalla ja voimalla. Poliittinen väkivalta Suomessa. Helsinki: Gaudeamus.

Konsensus vai kompromissi? Poliittinen luovuus kuntapäättäjän tehtävässä

Klaara Tapper

Politiikka on mahdollisuuksien taidetta

Haluun tällä puheenvuorolla tarjota politologisen näkökulman kuntavaikuttajan toimeen. Käsittelem tekstissä edustajuuden olemusta sekä mekanismeja, jotka ruokkivat päätöksenteon poliittista luovuutta. Selvyiden nimissä avaan heti aluksi paria keskeistä käsitettä. Lähdetään liikkeelle siitä kiehtovimmasta, suurimmasta ja vaikeimmasta – politiikasta.

Politiikkaa usein vierastetaan. Se nähdään jollain tapaa ”muusta elämästä” irrallisena osana, vaikka tämä ei missään määrin pidä paikkaansa. Politiikka ei ole erillinen sektori tai elämänpiiri. Päin vastoin politiikka on läsnä kaikkialla: mille tahansa ilmiölle voi antaa poliittisen merkityksen ja jokaisessa aiheessa voi nähdä poliittisen näkökulman. Talous on poliittista, ruoka on poliittista, samoin tiede, taide ja urheilu. Myös sää, puheenaiheista arkisin, on valtavan poliittisesti latautunut aihe akuutin ilmastokriisin kynnyksellä.

Kokonaisuuden ymmärtämistä ei varsinaisesti helpota se, että ”politiikkaa” on käsitteenä huomattavan vaikea määritellä. Käsitteeseen latautuu paljon tunnetta ja piileviä merkityksiä. Tilanteesta riippuen ”politiikka” voi tarkoittaa



Klaara Tapper on valtio-opin opiskelija Jyväskylän yliopistossa. Vaikuttamisen kiemuroihin Tapper on perehtynyt opintojensa lisäksi mm. Keskustan puoluevaltuustossa, Jyväskylän yliopiston ylioppilaskunnassa sekä harjoittelijana Euroopan parlamentissa.

yhteisten asioiden hoitamista tai likaista peliä ja keplottelua, vallitsevan asiointilan muuttamista tai ”pelkkää puhetta”. Politiikka on kaikkea tätä ja samalla ei mitään näistä.

Mielestäni huomionarvoinen ja osuva tapa kuvata politiikkaa on luonnehtia sitä mahdollisuuksien taiteeksi. Pohjimmiltaan politiikka on luovaa toimintaa. Se on ratkaisujen etsimistä, eri näkökulmien tarkastelua sekä tietenkin esitetyn väitteen puolesta tai sitä vastaan argumentointia.

Politiikan ja etenkin parlamentaarisen politiikan perustavin luonteenpiirre on kontingenssi eli mahdollisuus toimia toisin. Vaihtoehdot ja liikkumatila kuuluvat politiikkaan olennaisesti, minkä vuoksi sitä voi hahmottaa eräänlaisena pelinä ajasta ja tilasta.

Toki vaihtoehtojen poissulkeminen itsessään on voimakasta vallankäyttöä, sillä politiikassa vahvoilla on se taho, joka kykenee sulkemaan liikkumatilan muilta toimijoilta ja esittämään oman vaihtoehdonsa ainoana mahdollisena. Mutta mikäli toimijalla ei aidosti ole mitään toista reittiä, lakkaa politiikka tässä tilanteessa olemasta. Jos jokin asia on vääjäämätön, ei silloin kyse ole politiikasta, vaan kenties kausaliisuudesta.

Politiikan alku on dialogisuudessa

Juuri vaihtoehtojen hakemiseen kilpistyy monella tapaa politiikan haastavuus ja kiehtavuus. Poliitikassa toimivan henkilön tulee tehtävässään väistämättä selvittää toinen toistaan vaativampia esteratoja.

Asiat ja niiden väliset yhteydet ovat itsessään usein monimutkaisia ja hankalia sisäistää, min-
kä lisäksi vaikeuskertoimia kasvattavat muut politiikan toimijat. Nämä muut toimijat saattavat joskus tuntua vain sotkevan suunnitelmia, mutta nämä olisi silti hyvä nähdä uhan sijaan voimavarana.

Eriävät näkemykset eivät automaattisesti syö toistensa elintilaa, vaan voivat parhaimmillaan luoda jotakin uutta. Parlamentaariseen – toisin sanottuna vaikkapa keskustelemaan – politiikkaan sopii paremmin mahdollisuuksia näkevä kuin vikoja etsivä lähestymistapa. Dialogi on hankalaa, jos toinen osapuoli systemaattisesti kieltäytyy ymmärtämästä muiden näkemyksiä.

Edellä mainittu viittaa politiikan yhteisöllisiin ja keskusteleviin ominaisuuksiin, joita myös parlamentarismiksi kutsutaan. "Parlamentarismi"

ei viittaa yksin parlamenteissa tapahtuvaan toimintaan, vaan käsitteen voi ymmärtää hallintotavan lisäksi politiikan ideaalityyppinä: ainutlaatuisena toiminta- ja ajattelumallina, joka nojaa puheeseen.

Eduskunnan tapaiset kansalliset parlamentit ovat usein parlamentarismien tutkijoiden mielenkiinnon kohde, mutta sama toimintalogiikka pätee myös muunlaisiin parlamentaarisiiin kokoonpanoihin kuten kunnanvaltuustoihin ja lautakuntiin. Parlamentaarisen menettelyn mukaisesti edustajat keskustelevat kulloinkin agendalla olevasta asiasta yksi aihe kerrallaan ja yksi puhuja vuorollaan. Puheenvuorojen tulee olla perusteltuja ja niiden on liityttävä käsiteltävään aiheeseen. Menettelyn ytimessä on muiden osapuolten kunnioittaminen sekä tietynlainen parlamentaarinen kieli. Kaikki keskustelut käydään reilun pelin hengessä: ehdoton lähtökohta on edustajien yhdenvertaisuus.



"Politiikka on luovaa toimintaa."



Edustuksellinen demokratia on nuori keksintö

Kunnanvaltuustoissa (kuten myös eduskunnassa) poliittisia päätöksiä tekevät vaalein valitut edustajat. Perusideana on, että yhteisesti valitut henkilöt päättävät saamansa mandaatin nojalla yhteisistä asioista. Puhumme sujuvasti edustuksellisesta demokratiasta, vaikka sen olemassaolo on itsessään pieni ihme.

Professori Frank Ankersmit näkee edustuksellisen demokratian yhdistävän hyvin luovalla tavalla antiikkista ja keskiaikaista poliittista perinnettä. "Edustuksellisuus" ei nimittäin alunperin kuulunut alkuunkaan demokratian ideaan.

Demokratian eli lyhyesti kääntäen kansan valan juuret ovat antiikin Ateenassa, missä suora demokratia ei jättänyt tilaa poliittiselle edustajuudelle. Kansalainen edusti itse itseään ja osallistui päätöksentekoon suorasti. Esimerkiksi Jean-Jacques Rousseau mukaan ylintä valtiotaltaa, kansaa, ei voi edustaa – kansansuvereniteetti ei ole ulkoistettavissa.

Poliittinen edustus on huomattavasti demokratiaa nuorempi keksintö. Edustuksellisuuden ajatus kumpuaa keskiajalta, jolloin kolme säätyä kokoontuivat kuninkaan puheille. Kuningas sai kutsua tai olla kutsumatta säädyt koolle, eikä tällä ollut velvollisuutta toimia säätyjen näkemysten mukaan.

Edustajuudella ja demokratialla ei siis ole minäkäänlaista luonnollista yhteyttä: demokratiassa ei ole sisäänrakennettua edustajuuden mekanismeja, eikä edustus toisaalta perustu demokraattiseen menettelyyn. Modernin poliittisen järjestelmämme muodostumiseen palaan hie-



"Edustaminen on keskeinen ominaisuus kuntapäättäjän toimenkuvassa."

man tuonnempana. Ennen sitä tarkastelen kuitenkin edustajuutta hieman lähemmin, onhan edustaminen mitä keskeisin ominaisuus kuntapäättäjän toimenkuvassa.

Erään vihjeen edustajuuden luonteesta saa tutkimalla sanan etymologiaa. "Representation" viittaa jonkin sellaisen tekemisen (jälleen) näkyväksi, joka on (tällä hetkellä) näkymätön tai poissa. Toisin sanoen: A on B:n edustaja, kun A ottaa B:n paikan. A voi siis toimia B:n sijaisena B:n ollessa poissa.

Edustamisen ajatus ei rajoitu vain politiikkaan, vaan sitä voi soveltaa mitä moninaisimmissa asiayhteyksissä. Esimerkiksi kirjoitetun historian voi sanoa kompensoivan tai sijaistavan menneitä todellisuuksia. Mennyt aika on poissa, mutta kirjoitetut sanat ja tekstit, tapahtumien kuvaukset, ovat tässä ajassa edustamassa mennyttä. Edustaminen merkitsee, että osa menneestä todellisuudesta jää väistämättä pimentoon – menneiden tapahtumien ja historiankirjoituksen välillä ei voi olla tarkkaa vastaavuutta. Tässä ilmi tulevat kielen rajat todellisuuden kuvaamisen käyttöliittymänä. Sanat eivät voi aukotta toisintaa historiaa, mutta ne tarjoavat erään tulkinnan menneestä.

Edustajuuden ideaa voi hahmottaa myös taiteen avulla. Ankersmitin mukaan edustajuuden ajatus on paitsi peruja keskiajalta myös eräällä tapaa estetiikasta lainattu. Taide usein edustaa jotakin osaa todellisuudesta. Se ei voi täysin toisintaa todellisuutta, kuten ei edustajakaan voi täysin toisintaa edustettavaa tai tämän "tahoja". Taide on aina tulkintaa, ei koskaan todellisuuden kopio.



"Edustajan ja edustettavan välillä on väistämättä eräänlainen kiulu."



Kuvataiteilija Maritta Nurmi kohtasi Kalanmaha-teoksensa äärellä Rauman saaristossa Matti Vanhasen. Teoksen tuotanto & kuva: MSL.

Esimerkiksi maalaus Senaatintorista ei koskaan voi olla yhtäläinen oikean Senaatintorin kanssa, sillä Senaatintori on olemassa oleva tila. Tila on elävä ja alati muuttuva: paikalle menevä voi kokea ympäristön ja sen muutokset kaikilla aisteillaan. Maalaus Senaatintorista sen sijaan on lopulta vain siveltimenvetoja kankaalla ja ainoastaan edustaa Senaatintori-nimistä tilaa Suomen pääkaupungissa. Edustamisessa tulinta on siis väistämätöntä, sillä tielle tulevat niin "yhtäläisyyden" kriteerit kuin kielen tai taitteen rajat todellisuuden toisintamisen välineinä.

Edustaminen ei siis tarkoita kopioimista tai virheettömään vastaavuuteen pyrkimistä. Samaa ilmiötä ilmentävät sekä taiteilijan luoma teos jostakin olevasta asiasta, että edustajan ja edustettavan välinen suhde. Jokaisella taiteilijalla on oma tyylinsä tulkita todellisuutta, samaten kuin edustajalla on autonomiaa edustustaviin nähden.

Edustajan ja edustettavan välillä on väistämättä eräänlainen kuilu. Tämä niin sanottu "esteettinen eroavaisuus" ei merkitse samaa kuin vakava vääristely (misrepresentation).

Kyky erottaa nämä kaksi toisistaan mittaa kansakunnan poliittista sivistyneisyyttä. Poliittisesti naiivi äänestäjäkunta näkee jokaisen eroa-

vaisuuden itsensä ja edustajiensa välillä sopimattomana vääristymänä, epäilyttävänä anomaliana. Poliittisesti laiska ja välinpitämätön äänestäjäkunta puolestaan ei havaitse vääristymää, vaikka edustajat hävyttömästi hylkäsivät kaikki lupauksensa. Poliittisesti kypsä äänestäjä osaa löytää näiden välillä kulkevan niin sanotun kultaisen keskitien.

Niin edustajan kuin edustettavan on ymmärrettävä, ettei edustaja ole edustettavan kopio, asianajaja tai edunvalvoja. Edustajan tehtävä on yhdessä muiden edustajien kanssa nähdä laajempia asiayhteyksiä ja pyrkiä kokonaisuutta parhaiten palvelemaan ratkaisuun.



"Edustajan tehtävä on yhdessä muiden edustajien kanssa nähdä laajempia asiayhteyksiä ja pyrkiä kokonaisuutta palvelemaan ratkaisuun."

Päätöksenteko edellyttää poliittista luovuutta

Ratkaisujen hakemisessa yhteinen tahtotila on keskeinen lähtökohta, mutta sen lisäksi tarvitaan ymmärrystä päätöksenteon mekanismeista. Toisin sanoen pitää tietää mitä halutaan sekä miten päämäärää lähdetään tavoittelemaan. Näkemysten yhteensovittamisessa keskeiseksi kysymykseksi nousee poliittisen luovuuden ruokkiminen. Otetaan jälleen vauhtia historiasta.

Nykymuotoinen edustuksellinen demokrattia on ainutkertaisen historiallisen tapahtumaketjun tulos. Ankersmit jäljittää nykymuotoisen parlamentaarisen järjestelmän synnyn Wienin kongressin jälkeiseen Eurooppaan. Napoleonin jälkeen länsi-Eurooppaan haluttiin rauhaa ja vakautta. Suistuminen seuraavaan konfliktien, vallankumousten ja ideologisten sotien sarjaan pyrittiin välttämään kaikin keinoin. Ratkaisun ytimessä oli pyrkimys tasapainoon eriävien näkemysten välillä. Yhteisen tavoitteen lisäksi tuli valita tasapainon tavoittelun menetelmä.

Wienin kongressin aikaan konsensuksen tavoittelu todettiin epäkäytännölliseksi, sillä kiulu kilpailevien ideologioiden välillä oli liian suuri. Konsensuksen sijaan yhteiseksi tavoitteeksi otettiin kompromissi.

Kompromissin poliittinen logiikka vaatii enemmän yhteistyötä (toiminnallinen) kuin sopimusta (ideologinen). Kompromississa – toisin kuin konsensuksessa – säilyy mahdollisuus yhteistyöhön, vaikka osapuolilla olisi eriäviä näkemyksiä ja pyrkimys pitäytyä niissä.

Kompromissi mahdollistaa elämisen saman katon alla, samassa poliittisessa tilassa. Tämä oli aikansa nerokas ja radikaali keksintö: kompromissin omaksuminen merkitsi ”periaatteellista periaatteettomuutta” sukupolvelle, joka vain joitain vuosia aiemmin oli ollut valmis puolustamaan periaatteitaan henkensä uhall. Näille ihmisille edustuksellinen demokratia oli poliittinen järjestelmä, joka parhaiten tuki kompromissin saavuttamista.



”Kompromissi vaatii yhteistyötä.”

Keskeinen kysymys poliittisen järjestelmän kehittämisessä on se, mikä mekanismi edustuksellisen demokratian monimutkaisessa koneistossa eniten stimuloi poliittista luovuutta. Ankersmitin mukaan tällainen mekanismi on juuri poliittinen kompromissi.

Kompromissi (kuten edustuksellisuus) enemminkin järjestelee tietoa kuin etsii tai puolustaa sitä. Edustuksellisuus itsessään on kompromissin tavoin luovaa – ja poliitikko, joka muotoilee tyydyttävimmän ja kestävimmän kompromissin poliittisessa konfliktissa on poliittinen taiteilija par excellence.

Tämä on merkittävimpiä syitä hakea konsensuksen sijaan kompromissia. Kompromissi stimuloi poliittista luovuutta, konsensus tappaa sen. Konsensus on olennaisesti konservatiivista, taaksepäin katsovaa, ja siten ei-luovaa. Konsensuksen prosessissa ei voi syntyä mitään, mitä ei ole jo valmiiksi osapuolten näkövinkkelistä esitetty.

Kompromissin poliittisen luovuuden voi kiteyttää neljään osatekijään. Ensinnäkin kompromissi tuo toimijat lähemmäksi käytännön politiikan tapahtumia kuin konsensus. Konsensuksessa keskustelevalle enemminkin ideologiat kuin käytännön ratkaisut.

Toiseksi kompromissi velvoittaa kunnioittamaan vastapuolta jopa tämän kieltäytyessä muuttamasta näkökantaansa. Kompromissi korostaa lukuisia hyveitä: suvaitsevaisuutta, toisten kunnioittamista ja toisiin luottamista, moraalista autonomiaa sekä pluralistiseen yhteiskuntaan osallistumista.





"Kompromissi stimuloi poliittista luovuutta, konsensus tappaa sen."



Kolmantena on moraalisen integriteetin kysymys. Toimija, joka tosissaan haluaa punnita eri vaihtoehtoja, on moraalisesti arvostettavampi kuin toimija, joka näkee kompromissin moraalisenä petoksena.

Neljäs osatekijä korostaa kompromissin dynaamista luonnetta. Konsensus edustaa päätöksenteon staattista puolta, kun taas kompromissin haku vaatii osapuolilta suurempaa vaivannäköä. (Ankersmit, 2002)

Eväitä päättäjille

Eriävien näkökantojen yhteensovittaminen voi olla tuskaisaa ja turhauttavaa, mutta myös palkitsevaa. Varsin tylsä totuus on, että parlamentarisessa edustuksellisessa demokratiassa – jota kunnallinen päätöksenteko mitä suurimmassa määrin edustaa – mikään toimija ei voi yksin sanella tehtäviä päätöksiä.

Mikäli yhdellä ryhmällä ei ole valtuuston enemmistöä, on sen pakko tehdä yhteistyötä muiden kanssa (ja aika harvoin ryhmät on yksimielisiä). Yhteistyö puolestaan usein vaatii jonkinlaisten muutosten tekemistä annettuihin esityksiin. Muutosten tekeminen yhteisen ratkaisun löytämiseksi ei ole äänestäjän pettämistä, vaan eli-

mellinen osa parlamentaarista menettelyä.

Muutos olisi hyvä nähdä mahdollisuutena, sillä ryhmäraajat ylittävän yhteistyön avulla kunnan moniäänisyys pääsee laajemmin esiin. Yhteistyö on paitsi välttämättömyys, myös rikkaus.

Tekstin päätteeksi haluan todeta muutaman rohkaisevan sanan mahdollisuuksista ja mahdottomuuksista. Mahdottomuuksia tavataan nähdä kaikkialla, kaikkein arkisimmissakin yhteyksissä. Usein vaivannäkö muutoksen aikaansaamiseksi sekoitetaan mahdollisuuksien rajoihin: on helppoa tyrmätä toisen esittämä idea toteamalla sen olevan "mahdotonta", vaikka kyse olisi lopulta vain järjestelyistä.

Epäluuloisesta asenteesta huolimatta ihmisillä on silti loputon hinku kiivetä – usein itse pystyttämiensä – muurien yli ja tavoitella asioita, joita ei ennen ole nähty. Jokainen inhimillinen edistysaskel merkitsee mahdottomuuksista kieltäytymistä.

Päätän puheenvuoron siteeraamalla Teppo Eskelistä (2019): "[t]ämän päivän itsestänselvyydet ovat eilisen utopioita." Samaten tämän päivän utopiat saattavat olla huomisen itsestänselvyyksiä.

Lähteet:

Ankersmit, Frank (1997). *Aesthetic politics*. Stanford University Press.
Ankersmit, Frank (2002). *Political representation*. Stanford University Press.
Eskelinen, Teppo (2019). *Demokratia utopiana ja sen vastavoimat*. Tampere: Vastapaino.
Palonen, Kari (2012). *Parlamentarismi retorisena politiikkana*. Tampere, Vastapaino.

Kuntapäättäjä, mitä sinä kuulet ja ketä kuuntelet?

Virpi Harilahti-Juola

Jokaiselle mahdollisuus vaikuttaa

Kunnan tehtävä on kuulla kuntalaisiaan. Sen kaikki tietävät ja se sanotaan myös laissa. Mutta miten se tulisi tehdä? Kenen ääni kunnassa kuuluu ja kenen viesti jää kuulematta?

Ajatus siitä, että jokaisella kuntalaisella on mahdollisuus vaikuttaa suoraan päätöksentekoon, haastaa perinteisen puoluepoliittisen vaikuttamisen. Niinpä myös luottamushenkilöt tarvitsevat uusia tapoja kuulla kuntalaisia ja saada eri kuntalaisten ryhmien ääni kuuluviin ja osaksi kunnallista päätöksentekoa.

Me havahduimme tähän tarpeeseen muutamia vuosia sitten. Tiesimme, että ihmisiä kyllä kiinnostaa omaa kuntaansa ja itseään koskevat asiat ja heillä on myös sanottavaa, mutta ei aina paikkaa kertoa ajatuksistaan tai kokemuksistaan. He olivat niitä, jotka eivät vastanneet sähköisiin kyselyihin tai osallistuneet kunnantalolla järjestettäviin työpajoihin. He olivat myös niitä, jotka eivät tulleet vaaliteltoille tai ehkä edes äänestäneet kuntavaaleissa.

He olivat esimerkiksi lapsiperheitä, joiden arki oli jo niin aikataulutettua, että siihen ei sopinut useamman tunnin mittaista tilaisuutta poissa kotoa ja harrastuksista. Mutta kauppareissulla tai leikkipuistossa he saattoivat pysähtyä ja tulla kahville. Samalla he antoivat arvokasta tietoa omasta arjestaan ja juuri niistä asioista, joita kunnassa valmistellaan ja joista siellä päätetään.



Virpi Harilahti-Juola on Maaseudun Sivistysliiton kehittämispäällikkö. Kunta on Harilahti-Juolan mielestä huippukiinnostava ja tärkeä, jokaisen meidän lähiyhteisö. Tästä oivalluksesta ovat syntyneet myös ne osallisuustyön prosessit, joita Harilahti-Juola tiimeineen on tehnyt eri puolilla Suomea. Kaikille niille on ollut yhteistä halu vahvistaa kuntalaisten osallisuutta ja kokeilla rohkeasti uudenlaisia tapoja ottaa kuntalaiset mukaan oman kuntansa kehittämiseen.



"Mennään sinne, missä ihmiset ovat."

He olivat myös nuoria, joille kuulemisissa käytetty kieli oli niin vierasta, että siihen ei tullut kiinnitettyä mitään huomiota. Mutta koulu oli heille tuttu ympäristö ja siellä opimme paljon siitä, millaista nuorten arki on. He olivat myös niitä, jotka kavahtivat ihmisjoukkoja ja julkisia tilaisuuksia. Heitä pääsimme kuuntelemaan samalla, kun rakensimme graffitiseinän tai hoidimme yhteisöllistä puutarhaa.

Niin syntyi penkkikahvila

Näistä havainnoista syntyi penkkikahvila. Ensin se syntyi kohtaamisen tarpeeseen ja siitä se kehittyi menetelmäksi lisätä viranhaltijoiden, poliittisten päättäjien sekä kuntalaisten välistä vuoropuhelua osana oman kuntansa päätöksentekoa.

Penkkikahvilan vahvuuksia on se, että se vieään sinne, missä ihmiset luontaisesti ovat. Sitä kautta viranhaltijoiden ja päättäjien on mahdollista ymmärtää kuntalaisten arkea paremmin ja saada siitä tietoa osaksi valmistelua ja päätöksentekoa. Samalla kunta saa kuntalaisten suuntaan kasvot ja muuttuu ihmisen kokoiseksi.

Tämäntekainen kuuleminen – tai oikeastaan dialogi – haastaa sen kaikki osapuolet. Se vaatii uudenlaista suunnittelua ja toteutusta viranhaltijoilta, aikaa ja uskallusta päättäjiltä ja luottamusta kuntalaisilta.

Kuuleminen on sidottava päätöksentekoon siten, että sen tavoite ja tulokset ovat selviä kaikille osapuolille. Siitä syntyy luottamus. Tai toisaalta, jos tämä on epäselvää, hyvä tahto voi pahimmillaan herättää ankaraakin vastustusta. Jos tulee tunne, että dialogilla ei ole merkitystä asioiden valmisteluun tai päätöksentekoon, se voi kääntyä itseään vastaan – tulee tunne petetyksi joutumisesta tai oman, itselle tärkeän, viestin ohittamisesta.

Dialogi (toisen kuunteleminen, omien ajatusten ja mielipiteiden kertominen) syntyy aina prosessissa, mikä vaatii aikaa ja kärsivällisyyttä. On siedettävä sitä, ettei valmiita vastauksia ole tai niitä voi olla monta erilaista. Dialogissa itse prosessi on vähintään yhtä tärkeä kuin prosessin tuloksena syntynyt vastaus.



Avain luottamukseen on vuorovaikutus ja kuulluksi tuleminen. Kuva: Anna Ruotanen Photography.

Lisää vuoropuhelua osaksi päätöksentekoa

”Yhteinen ymmärrys on mahdollista muodostaa, kun riittävän varhaisessa vaiheessa aidosti kuunnellaan erilaisia näkökulmia ja annetaan aikaa harkinnalle ja mielipiteen muodostamiselle. Tämänkaltaisen dialogi tuo esille maailman ja ilmiöiden monimutkaisuuden sekä samasta asiasta tehtyjen erilaisten tulkintojen perustelut. Kun mahdollisimman kattava kokonaiskuva käsiteltävästä asiasta on olemassa, on helpompi olla siitä jotain mieltä, pystyä perustelemaan oma näkemyksensä – ja ehkä myös hyväksyä eriävä mieli.”

Vuoropuhelua ja dialogia rakennetaan kunnissa monin eri tavoin ja niiden vaikutus palvelujen kehittämisessä, strategiatyössä ja johtamisessa näyttäytyy esimerkiksi kuntien virallisissa päätöksentekorakenteissa ja hallinnollisessa johtajuudessa. Niissä on rakenteita, joiden kautta kuntalaisia kuullaan ja mahdollistetaan osallistuminen päätöksentekoon esimerkiksi valtuustoaloitteiden ja erilaisten kuulemistilaisuuksien kautta. Virallisten hallinnon rakenteiden lisäksi kaikessa kunnan toiminnassa näkyy eri tavoin ihmisten kesken tapahtuva epämuodollinen vuorovaikutus sekä hallinnon ja strategian kielten muuttuminen ja muuttaminen ihmisten arjen kieleksi.

Dialogi tai sen puute näkyvät esimerkiksi siinä, miten viranhaltijat ja luottamushenkilöt sitoutuvat strategiaan ja sen tekemiseen ja miten kuntalaiset lähtevät mukaan tai ylipäätään ovat tietoisia oman kuntansa strategiasta (eli toiminnasta). Onkin mielenkiintoista tarkastella sitä, kuinka nämä eri tahot suhtautuvat tähän epämuodolliseen vuorovaikutukseen, antavatko he sille arvoa ja ovatko itse rakentamassa sitä osana strategiatyötä (eli toimintaa).

Kokemuksemme osoittaa, että hyvinkin monenlaiset vuorovaikutustavat on mahdollista kietoa yhteen ja saada erilaiset viestit täydentämään toinen toisiaan. Moniääninen ja -puolinen vuo-

rovaikutus tuo parhaimmillaan esille ne paikalliset arvot ja erityispiirteet, jotka vaikuttavat toiminnan ja päätöksenteon taustalla.

Tämä tosin vaatii keskeneräisyyden sietämistä, moniäänisen vuoropuhelun/dialogin tukemista sekä asiantuntijuuden tunnistamista uudella tavalla. Tämä puolestaan haastaa koko kunnallisen hallinnon ja päätöksenteon etsimään ratkaisuja uudella tavalla, solmimaan uudenlaisia kumppanuuksia sekä luopumaan niistä hallinnon tavoista, jotka eivät enää palvele yhteisöä eivätkä tavoita kuntalaisia heitä koskevissa asioissa.

Tämänkaltaisesta johtajuudesta puhuvat myös Antti Syväjärvi, Juha Perttula, Jari Stenvall, Kaija Majoinen ja Hanna Vakkala omassa artikkelissaan ”Psykologisen johtamisen haaste kompleksisessa muutostilanteessa ja ihmisen muutosdynamiikassa”. He kiteyttävät vuorovaikutuksen merkityksen johtamisessa varsin osuvasti sanoessaan, että jokaisen johtajan tapa käsittää ihminen tulee väistämättä ilmi kaikessa siinä, millaista vuorovaikutusta hän ihmisten kanssa luo ja miten hän heitä kohtelee.

Osallistaminen on strategista johtajuutta

”Ensin puhuttiin vain kuntastrategiasta ja tulevaisuuden kunnan tehtävästä kuulla kuntalaisiaan. Mietittiin, miten sen voisi tehdä jotenkin uudella tavalla ja ennen kaikkea siten, että kuntalaisten osallisuus aidosti täydentäisi päätöksentekoa ja ohjaisi kunnan toimintaa ja taloutta.”

Strategiaprosesseissa niiden tekotapa ja itse prosessi on vähintään yhtä tärkeä kuin lopputulos. Tätä ajatusta kehittävät ja pohtivat myös Suvi Einola ja Marko Kohtamäki, Osallistava strategiaprosessi kunnassa -julkaisussaan, jossa he määrittelevät strategian siksi mitä kunta tekee ja joksikin sellaiseksi, mikä muuttuu ja muovautuu jatkuvasti ihmisten ja toimintaympäristön vaikutuksesta.



Mielipiteensä voi ilmaista myös kuvin ja yhdessä tekemällä. Kuva on otettu Pyhäjoelta nuorten osallisuusprojektista. Kuva: Martu Väisänen

Viranhaltijoiden, luottamushenkilöiden ja kuntalaisten osallistaminen strategiaproessiin vaatii tietoista ja tavoitteellista työtä, vie aikaa ja haastaa koko kuntayhteisön etsimään, kokeilemaan ja tekemään strategiaa uudella tavalla. Tämä vaatii erityisesti vahvaa ja innostavaa johtamista sekä aktiivisia muutosagentteja, jotka vievät strategiaa eteenpäin ja käytäntöön sekä saavat muutkin innostumaan.

”Uusi tapa tehdä haastaa kaikki mukana olijat – on uskallettava kokeilla, on luotettava, siedettävä erilaisia tapoja tehdä, on kuunneltava erilaisia näkökulmia ja ajateltava yhdessä. Aina se ei onnistu. Mutta silloin kun onnistuu, lopputulos on parempi kuin mihin kukaan olisi pystynyt yksin.”



Vuoropuhelu on tiedonkeruuta

Tämän hetken maailmassa tiedosta ei ole pulaa vaan päinvastoin – tietoa on niin paljon, että sen suodattaminen ja merkityksellisen tiedon tunnistaminen on varmasti yksi tämän ajan suurimmista tietoa koskevista haasteista. Tietotulva saattaa myös aiheuttaa inhimillisen vääristymän ja harhan siitä, että (kunnan) toiminta ja päätöksenteko perustuu nimenomaan tietoon, vaikka kyseessä voi olla esimerkiksi luulo tai vain osittainen tieto, ei kokonaisvaltainen ymmärrys asioiden monimutkaisuudesta tai vaikutuksista toinen toisiinsa.

Osallisuus haastaa tunnistamaan ja tunnustamaan asiantuntijuuden ja tiedon uudella tavalla. Tämä tarkoittaa tutkitun tiedon tiivistämistä ja tuomista osaksi strategiatyötä ja päätöksentekoa ja toisaalta ihmisissä olevan, välillä hiljaisenkin, tiedon tunnistamista ja näkyväksi tekemistä. Tämä liittyy vahvasti strategiaprosessien johtamiseen; mahdollistavan johtamisen avulla voi rohkaista ihmisiä jakamaan tietoa, lisätä vuorovaikutusta ja tunnistaa asiantuntijuutta/tietoa uudella tavalla.

Tiedon merkitystä osana johtajuutta tarkastelevat myös Syväjärvi, Perttula, Stenvall, Majoinen ja Vakkala artikkelissaan, jossa painottavat juuri tiedon jakamisen merkitystä muutosten hallinnassa ja ihmisten sitoutumisessa yhteiseen muutosprosessiin. Tämä korostuu erityisesti julkishallinnossa, esimerkiksi kunnissa, joissa muutoksesta on tullut niiden pysyvä olotila.

Ja kyllä – osallistava strategia pitää sisällään kaiken sen toiminnan, mitä kunta tekee ja miten se muovautuu koko ajan ihmisten – viranhaltijoiden, luottamushenkilöiden ja kuntalaisten – toimesta. Siksi kaikien noiden tahojen tulisikin olla mukana strategiaprosesseissa ja palvelujen kehittämisessä alusta alkaen, päästä vaikuttamaan niiden sisältöön, saada tukea siihen, kuinka niitä toteutetaan käytännössä ja pystyä arvioimaan niiden toteutusta ja tuloksia.

”Kuntalaisia on kuultu monin eri tavoin pitkin vuotta. On menty sinne, missä ihmiset ovat. Prosessin aikana on saatu ihmisiä mukaan, antamaan aikaansa ja jakamaan ajatuksiaan. On tehty näkyväksi paikallisia erityispiirteitä ja etsitty tapoja vahvistaa hyviä asioita entisestään sekä löytää keinoja tартtua kehittämiskohteisiin. Nyt viranhaltijoilla ja päättäjillä on mahdollisuus, ja velvollisuuskin, tarttua esille tulleisiin asioihin ja viedä niitä eteenpäin seuraavan vuoden toimintasuunnitelmaan ja talousarvioon.”

Esimerkkejä Maaseudun Sivistysliiton osallisuustyöstä kuntien kanssa

Lopuksi esittelen kolme esimerkkiä osallisuustyöstämme, jota olemme viime vuosina tehneet Limingan, Pudasjärven ja Viitasaaren kanssa. Syntyisikö näiden pohjalta jotain uutta teidän kuntaanne?



Tehdään osaaminen ja työ näkyväksi kunnissa!

Maaseudun Sivistysliitto ja Limingan kunnan puhtauspalvelut solmivat vuonna 2018 kumppanuussopimuksen, missä sovittiin yhteisestä palvelujen kehittämisprosessista. Tämän prosessin tavoitteiksi nimettiin puhtauspalvelujen näkyväksi tekeminen kunnassa, työn kehittäminen yhdessä työnantajan, esimiehen ja työntekijöiden kesken sekä yhteisöllisyyden tukeminen työyhteisössä.

Alussa ei oikein tunnettu toisiamme ja oltiin ehkä vähän arkoja sanomaan ja kertomaan muille omista ajatuksista tai mielipiteistä. Pikkuhiljaa ilmapiiri kuitenkin muuttui ja rohkeus sanoa ja halu kuunnella lisääntyi.

Prosessin tavoitteena oli oppia tuntemaan toinen toisiaan paremmin, ymmärtämään erilaisia työnkuvia ja päästä vaikuttamaan omaan työnkuvaan. Vahvistettiin sitä ajatusta, että jokainen on oman työnsä asiantuntija ja sitä kautta sieltä saatu tieto on arvokasta. Tämän kaiken toivottiin vaikuttavan myönteisesti myös työhyvinvointiin ja työssä jaksamiseen.

Lue lisää: www.msl.fi/oman-tyonsa-asiantuntijat

Limingan puhtauspalvelujen henkilökunta: Yhteistyöllä hommat hoituu! Kuva: Virpi Harilahti-Juola/MSL.



Päättäjäpostia ja penkkikahviloita Pudasjärvellä!

Pudasjärven kaupungin ja Maaseudun Sivistysliiton välisen kumppanuuden tavoitteena oli testata ja ottaa käyttöön uusia toimintamalleja kuntalaisten osallisuuden ja yhteisöllisyyden vahvistamiseksi. Toiminnan kautta haluttiin aktivoida niitäkin kuntalaisia, jotka eivät sillä hetkellä tulleet tavoitetuiksi olemassa olevien palvelujen tai toiminnan kautta.

Yksi uusista tavoista kuulla kuntalaisia oli tehdä sitä penkkikahviloissa ja lähettämällä postikortteilla terveisiä viranhaltijoille ja päättäjiille. Kolme punaista postilaatikkoa ja iso nippu Meidän Pudasjärvi -postikortteja kiersivät koko kesän eri puolilla kaupunkia ja tapahtumia mukanaan

aina joku viranhaltijoista tai poliittisista päättäjistä. Kortteihin sai kirjoittaa, mikä omasta mielestä kaupungissa on hyvää ja mitkä ovat niitä asioita, joita pitäisi vielä kehittää.

Kesän aikana Meidän Pudasjärvi -postia lähetettiin paljon, useita satoja kortteja ja lähes 600 erilaista kehumisen tai kehittämisen kohdetta tuli nimettyä.

Lue lisää: www.msl.fi/tunnelmia-laiturikahveilta



Päättäjät saivat palautetta Pudasjärven penkkikahvilassa. Mikä oli päättäjillä ollessa, kun aurinko heli ja laiturilla oli tunnelmaa? Kuva: Virpi Harilahti-Juola.

Nuorten ehdoilla syntyi suosittu pakopeli!

Yhteiset ja yhteiskunnalliset asiat kiinnostavat nuoria, mutta nykyiset osallistumisen tavat tarvitsevat rinnalleen vaihtoehtoja. Nuoret kaipaavat nopeita, ketteriä ja omaehtoisia toimintamahdollisuuksia, joihin voi tarttua myös ilman pitkäaikaista sitoutumista.

Nuorten mukaan heitä mielellään kuullaan, mutta kokevat myös, että sen jälkeen ei tapahdu mitään tai kuulemisesta tekoihin edetään liian hitaasti. Myös meillä aikuisilla on usein tapana antaa nuorille valmiiksi määritelty alue,

minkä rajoissa heillä on mahdollisuus osallistua tai vaikuttaa.

Viitasaarella puolestaan koottiin vapaaehtoisten nuorten ryhmä, jonka toiminnan tuloksena syntyi tyhjiillään olleeseen entiseen päiväkotiin kaksi pakohuonepeliä sekä nuorisotila ”Kartano” toisen asteen opiskelijoiden käyttöön. Tiloissa toimii myös starttipaja. Pakohuoneiden kehittäminen ja toiminta jatkuvat edelleen nuorten, koulun ja järjestöjen yhteistyönä.

Katso video: Nuorille tilaa vaikuttaa - Msl
”Ideoitiin, rakenneltiin ja sit siitä tuli pakopeli” - YouTube: www.youtube.com/watch?v=uNZd87-ORs4

Lähteet:

Einola, Suvi & Kohtamäki, Marko (2015). Osallistava strategiaprosessi kunnassa. Vaasan yliopiston julkaisuja,

Syväjärvä, Antti, Perttula, Juha, Stenvall, Jari, Majoinen, Kaija & Vakkala Hanna (2007). Psykologisen johtamisen haaste kompleksisessa muutostilanteessa ja ihmisen muutosdynamikassa. Hallinnon tutkimus

Tietoa osallisuustyöstä eri puolilta Suomea: [Osallisuus - Msl](#)

Tietoa kuntalaisten osallistumisesta: [Kuntalaisten osallistuminen | Kuntaliitto.fi](#)

Tekstissä esiintyvät lainaukset ovat otteita/muistiinpanoja yhden osallisuusprosessin eri vaiheista.



Ketä varten kunta on olemassa?

Katja Asikainen & Virva Viljanen



Katja Asikainen



Virva Viljanen

Katja Asikainen työskentelee nuorisovaltuustojen Allianssissa vaikuttamistyön päällikkönä ja Virva Viljanen Demo Finland ry:ssä dialogiasiantuntijana. Kirjoittajat ovat tehneet yhteisiä projekteja erityisesti nuorisopolitiikan saralla, mistä on osoituksena myös tämä yhteiskirjoitus.

Kuvat: Salla Merikukka

Kenelle kuntapolitiikkaa tehdään?

Kunta on asukkaidensa yhteisö. Tämä ajatus kiteyttää hienosti kunnan merkityksen ja tehtävän. Kunta on hyvinvointivaltion lähipalvelulupauksen toteuttaja, itsehallinnollinen toimija ja lähidemokratian toteutumisen alusta. Se on myös kulttuurista, ihmisten välisiä verkostoja ja tuttuutta. Kuntapolitiikka on ihmisille läheisintä, arjen sujumisen kannalta tärkeintä ja juuri siksi toisinaan niin vaikeaa politiikkaa.

Päätöksenteon haastavuus liittyy usein myös aikajänteeseen. Tämän päivän ratkaisut ovat totta vasta huomenna. Kuntapäättäjän tärkein tehtävä on rakentaa parempaa tulevaisuutta. Pisimpään tämän päivän päätösten kanssa elävät nykyiset nuoret sukupolvet.

Kuntapäättäjän kannattaisi joskus pysähtyä tutkiskelemaan omia ajatuksiaan. Ketä ajatellen muodostan kantani päätettäviin kysymyksiin? Miten suhtaudun nuorten ikäluokkien toiveisiin ja ehdotuksiin?

Ilmastokriisi on yksi kysymys, jossa päättäjien suhtautumista nuorten mielipiteisiin mitataan. Ilmastokriisi ei odota.

Alkaneella valtuustokaudella jokaisessa Suomen kunnassa tullaan tekemään toimenpiteitä ilmastokriisiin vastaamiseksi. Nuorisobarometrin 2018¹ mukaan ilmastokriisi on suomalaisnuorten suurin huolenaihe, mutta vain vajaa kolmannes nuorista kokee, että heidän äänensä kuuluu riittävästi ilmastokeskustelussa. Päätöksiä ei saa tehdä kuulematta niitä sukupolvia, joita esimerkiksi ilmastokriisi ja sen vaikutukset eniten koskettavat.

barometrin 2018¹ mukaan ilmastokriisi on suomalaisnuorten suurin huolenaihe, mutta vain vajaa kolmannes nuorista kokee, että heidän äänensä kuuluu riittävästi ilmastokeskustelussa. Päätöksiä ei saa tehdä kuulematta niitä sukupolvia, joita esimerkiksi ilmastokriisi ja sen vaikutukset eniten koskettavat.

Elinvoimasta puhutaan paljon, mutta mistä pitovoimaa?

Allianssi selvitti helmikuussa 2021 kuntavaalikyselyssään² nuorten odotuksia kuntapolitiikalle.

Kyselyyn vastanneista nuorista 76 prosenttia arvioi kotikunnassaan olevan joko hyvä tai erittäin hyvä asua. Kuitenkin kysymykseen "Haluaisitko asua nykyisessä kotikunnassasi 10 vuoden kuluttua?" vastaukset hajaantuvat. Täysi-ikäisistä noin 45 prosenttia halusi asua nykyisessä kotikunnassaan 10 vuoden kuluttua, kun vastaavasti alaikäisistä vain 27 prosenttia oli valmis jäämään kotikuntaansa.

Myös sukupuoli vaikutti vastaajien halun jättää nykyiseen kotikuntaansa. Vastanneista miehistä puolet halusi asua nykyisessä kotikunnassaan tulevaisuudessakin, mutta naisista vain vajaa kolmannes. Myös kotikunnan koolla näytti olevan merkitystä sitoutumiseen omaan kuntaan:

¹ Nuorisobarometri 2018: Vaikutusvaltaa Euroopan laidalla. Verkkoviite: <https://tietoaanuorista.fi/nuorisobarometri/nuorisobarometri-2018/>

² Nuorten kuntavaalikyselyn 2021 koottuja tuloksia. Verkkoviite: <https://docplayer.fi/207997605-Nuorten-kuntavaalikysely-2021.html>

suurissa, yli 100 000 asukkaan, kaupungeissa asuvista lähes puolet (47,2 %) halusi asua nykyisessä kotikunnassaan 10 vuoden kuluttua. Sen sijaan pienissä kunnissa (alle 25 000 asukasta) puolet vastaajista kertoo, ettei halua jäädä asumaan kotikuntaansa.

Kaupungeissa nuoriin vetoavat luonnollisesti sekä opiskelu- että työmahdollisuudet. Myös ympäristön viihtyisyyttä ja lähiluontoa arvostetaan. Vastaajat kertovat myös hyvillä liikenneyhteyksillä olevan merkitystä viihtymiseen kotikunnassaan. Kun yksikään kunta ei voi vaikuttaa sijaintiinsa, kannattaisi nuorille hyvän kunnan kiinnostua esimerkiksi esimerkiksi julkisten liikenneyhteyksien toimivuudesta.

Aluehallintoviraston tekemä kuntien peruspalvelujen arviointi³ tukee tätä näkökulmaa, sillä arvioinnin mukaan suurimmat haasteet nuorten palveluissa ovat julkisessa liikenteessä ja



"Ilmastokriisissä mitataan päättäjien suhtautuminen nuorten mielipiteisiin."

mielenterveyspalveluissa. Monikaan autolla ajava aikuinen ei tule huomioineeksi, että julkisen liikenteen riittämättömyys vaikuttaa nuorten hyvinvointiin, vapaa-aikaan ja jopa tulevaisuuden suunnitelmiin ja ratkaisuihin, kuten peruskoulun jälkeisen koulutuksen valintaan. Julkisen liikenteen huonot yhteydet aiheuttavat haasteita kaikkien muidenkin nuorten tarvitsemien palvelujen saavuttamisessa. Jos nuoria kuultaisiin päätöksenteossa, saattaisi moni asia avautua päättäjille uudessa valossa.

³ Nuorille suunnatut peruspalvelut kunnassa 2019.

Verkkoviite: <https://www.patio.fi/web/pepa-2019-valtakunnallinen/johtopaatokset4>





"Liikenneyhteyksillä pitovoimaa?"

Ei ole epäilystäkään, etteivätkö kunnat tekisi vimmatusti töitä elinvoimansa eteen. Jokainen kunta haluaa uusia asukkaita, yrityksiä, matkailijoita ja investointeja. Herkästi tämän tärkeän vetovoima- ja kiinnostavuustyön varjoon jäävät edellä kuvatun kaltaiset pitovoimaan liittyvät tekijät. Kunnassa jo asuviin kannattaa panostaa.

Lasten, nuorten ja perheiden palvelut sekä ilmapiiiri heitä kohtaan, ovat ratkaisevia kunnan tulevaisuudelle. Kyse on myös toimintakulttuurista ja "hengestä", ei pelkistä sujuvista palveluketjuista ja laajasta tarjonnasta.

Esimerkiksi yleisönosastokirjoitusten perusteella lähes jokaisessa kunnassa vaikuttaa aika-ajoin puhuttavan nuorten ilta-aikainen toiminta. Mopopojat ja -tytöt ovat joillekin aikuisille ongelma. Sen sijaan, että yhteisö kohdaisi nuoret ja etsisi heidän kanssaan yhteisiä pelisääntöjä ja toimintatapoja, täyttyvät Facebookin puskaradio-ryhmät aggressiivisesta kirjoittelusta ja nuorten solvaamisesta. Aikuisilta tuntuu unohtuvan, että nuorten elämä ja äänet ovat yksi mittari kunnan elinvoimalle. Kunta, jossa ei mopon pärinää kuulu, ei kovin kauaa ole elinvoimainen kunta.

Nuorille hyvä kunta käytännössä

Kunnan monipuolinen tehtäväkenttä ja vahva itsehallinto on perusta, jonka varaan voi laskea paljon. Halutessaan jokainen Suomen kunta voisi omilla toimillaan ratkaista nuorten syrjäytymisongelman.

Tilastokeskuksen mukaan koulutuksen ja työn ulkopuolella olevien niin sanottujen NEET-nuorten (neither in employment nor in education

or training) osuus 20–24-vuotiaista oli vuonna 2015 noin 15 prosenttia. Tämä tarkoittaa kymmeniätuhansia nuoria.

Syrjäytymisvaarassa olevat nuoret ja heidän perheensä on mahdollista tunnistaa usein jo hyvin varhaisessa vaiheessa. Siksi perheille tarjottavat palvelut ovat yksi tehokkaimpia keinoja ehkäistä syrjäytymistä. Varhaiskasvatus, koulut ja harrastustoiminta ovat kaikki kuntien järjestämiä tai tukemia palveluja, jotka tukevat nuoren kasvua kohti aikuisuutta.

Viime kädessä on kyse poliittisista valinnoista. Jos kunnassa päätetään ratkaista nuorten syrjäytyminen, asetetaan selkeät mitattavat tavoitteet ja tehdään eri toimijoiden yhteistyönä suunnitelma, kuinka vaikkapa seuraavan kahden vaalikauden aikana tavoite saavutetaan, ei ole mitään syytä, miksei se olisi mahdollista. Ratkaisuehdotuksia on maailma täynnä.

Allianssi ehdotti vuoden 2021 kuntavaaliohjelmassaan yhteensä 27 erilaista toimenpidettä, joiden avulla rakennetaan kunta, jossa nuoret voivat hyvin. Yhdenkin toimenpiteen tekeminen tai sen vireille laittaminen vaikkapa valtuustoaloitteen voimalla, edistää ainakin joidenkin nuorten hyvinvointia.

Nuorille hyvän kunnan rakentamisen voi aloittaa vaikkapa valtuustokauden alussa luotavan strategian yhteydessä. Valtuustostrategiassa nuorten syrjäytymisen ehkäisy täytyy



"Kunta, jossa ei mopon pärinää kuulu, ei kovin kauan ole elinvoimainen kunta."

⁴ Nuorisolan kuntavaalitavoitteet 2021. Verkkoite: <https://alli-fi/vaikuttaminen/miten-me-allianssissa-vaikutamme/kuntavaalit/>



huomioida. Ohjelmaston lisäksi riittävät resurssit nuorten matalan kynnyksen päihde- ja mielenterveyspalveluihin sekä mahdollisuus maksuttomaan harrastamiseen, ovat melko nopealla aikataululla korjattavissa olevia asioita. Nuorten kanssa toimivista ammatillisista huolehtiminen hyvällä työnantajapolitiikalla ja riittävällä koulutuksella esimerkiksi ihmisoikeuksista, sukupuolen moninaisuudesta ja rasismiin puuttumisesta, on laajasti vaikuttavaa.

Nuorten osallisuus tarvitsee puolustajia

Nuoret ovat aliedustettu ryhmä kuntien päätöksenteossa ja siitä pitäisi puhua enemmän. Tilastokeskuksen mukaan kevään 2021 kuntavaaleissa nuorista, 18-24-vuotiaista äänioikeutetuista äänesti 35,4 prosenttia. Kun koko väestön äänestysprosenttia kuvailtiin näissä vaaleissa historiallisen matalaksi, oli nuorten äänestysprosentti huomattavasti muita ikäryhmiä alemmalla tasolla.

Erityisen tärkeää on huomata, että äänestäminen on eriarvoistunutta. Koulutustason mukaan aktiivisimmin äänestivät korkeakoulutetut nuoret ja vähiten vain perusasteen suorittaneet nuoret. Ulkomaalaistaustaisista nuorista vain 17,4 % käytti äänioikeuttaan.

Kuntavaaleissa 2021 alle 30-vuotiaiden nuorten ehdokkaiden määrä laski verrattuna aiempiin kuntavaaleihin 2017. Ehdokasasettelu on tunnetusti yhteydessä nuorten mahdollisuuksiin tulla valituksi päättämään kunnan asioista. Noin 6 % valituista valtuutetuista oli alle 30-vuotiaita, ja kunnanvaltuustojen keski-ikä on nyt 51 vuotta valtuustojen aloittaessa työnsä. Näissä vaaleissa nousi esille erityisesti nuoriin kohdistuva häirintä ja vihapuhe, mikä saa nuoret vaikuttajat jättäytymään politiikan tekemisen ulkopuolelle.

Äänestäminen ei kuitenkaan ole ainoa tapa tulla kuulluksi. Kunnissa on käytössä jo paljon lasten ja nuorten vaikuttamiskanavia, kuten nuorisovaltuustot, kyselyt ja palautekanavat,



"Kunnanvaltuustojen keski-ikä on nyt 51 vuotta. Missä ovat nuoret?"

kuntalaisaloite ja kunnan kansanäänestys, opilas- ja opiskelijakunnat, osallistuva budjetointi sekä järjestöjen ja puolueiden nuorisotoiminta. Samalla perinteisten kanavien ulkopuolinen vaikuttaminen on kasvattanut merkitystään ja sosiaalisen median yhteisöissä toimimisesta on tullut olennainen osa osallisuutta.

Seuraavat neljä vuotta valtuustossa ratkaisevat

Keräsimme nuorilta ja nuorten kanssa työskenteleviltä ammattilaisilta esityksiä siitä, miten nuorten osallisuutta voitaisiin konkreettisesti vahvistaa päätöksenteon eri tasoilla. Viesti oli selvä: tarvitaan enemmän nuorten ja kuntapäättäjien kohtaamisia.

Osallisuuden edistäminen vaatii tahtotilaa ja resursseja. Vaikka koko kunnan pitää läpileikkaavasti sitoutua asukkaidensa osallistamiseen, eivät asiat etene ilman vastuuhenkilöitä. Kuntien kannattaisikin nimetä osallisuusvastavat jokaiselle alueelle, jossa on nuorisopalvelujen toimintaa. Nämä osallisuustyöntekijät seuraavat, että alueen nuorten osallisuus toteutuu ja auttavat muita kunnan työntekijöitä kehittämään kuulemisen tapoja.

Nuorisovaltuustot ovat lakisääteisiä nuorten vaikuttajaryhmiä, jotka ajavat nuorten etuja omissa kunnissaan. On keskeistä, että nuorisovaltuusto

saa aidosti vaikuttaa tärkeiksi katsoomiinsa kysymyksiin. Nuorisovaltuusto tarvitsee mahdollisuuden tehdä aloitteita suoraan kunnanvaltuustolle ja puhe- ja läsnäolo-oikeuden keskeisissä toimitelmissä. Hankalaa hallintokielen välttäminen valmistelussa ja päätöksenteossa edistää kaikkien kuntalaisten mahdollisuuksia osallistua.

Kunnan palveluiden piirissä nuoret ovat usein järjestelmän parhaita kokemusasiantuntijoita. Julkisten palveluiden kilpailutuksissa pitäisi edellyttää palveluntarjoajilta suunnitelmaa asiakasosallisuuden toteuttamiseen. Palveluita vastaavat viranhaltijat tai työryhmien jäsenet voisivat kuulla vuosittain kyseisten palveluiden piirissä olevia nuoria.

Summaten voi sanoa, että keskeinen ohjenuora osallisuuden vahvistamiseen on, että tarvitaan useita rinnakkaisia tapoja osallistua ja vaikuttaa.

Kuntapäättäjällä on suuri vastuu huolehtia, että nuorten vaikuttamiskanavat ovat käytössä ja ne toimivat. Nuoria tarvitaan mukaan, jotta osamme tehdä kaikkien kannalta parempia päätöksiä. Me toivomme, että päättäjät pitävät nuorten puolta kuntien päätöksenteossa seuraavat neljä vuotta.



"Hankalan hallintokielen välttäminen valmistelussa ja päätöksenteossa edistää kaikkien kuntalaisten mahdollisuuksia osallistua."



"Nuoria tarvitaan mukaan, jotta osaamme tehdä kaikkien kannalta parempia päätöksiä."



ajatuspajaalkio.fi



msl.fi